

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ—ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ—ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΤΕΧΝΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ (Α. Δωρικού)	285
ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ 1821 (Γωάν. Γ. Κατσομήτρου)	291
ΤΟ «ΣΤΡΕΣ» ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ (Αθ. Β. Αθραμίδη)	302
ΛΟΥΚΑΣ Ο ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ (Α. Π.)	309
ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη)	314
ΚΟΝΤΑ ΣΟΥ (ποίημα Στ. Μολέτη)	314
ΚΟΡΟΪΔΙΑ (Διήγημα Π. Κλωνάρη)	315

ΕΤΟΣ 52^{ον}

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1989

ΑΡΙΘ. 505

Πρὸς τοὺς κ. κ. Συνδρομητὰς τῶν «'Ακτίνων»

Καθὼς τελειώνει σὲ λίγο τὸ 1989, ὑπενθυμίζουμε στοὺς φίλους, συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ των γιὰ τὸ 1990, μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι συμβάλλουν, ὡς συνεργάται, στὸ πνευματικὸ ἔργο τῶν «'Ακτίνων» καὶ συντελοῦν στὴν ἀπρόσκοπτη καὶ τακτικὴ κυκλοφορία τοῦ Περιοδικοῦ σὲ τόσο ἀπαιτητικοὺς καιροὺς.

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ διὰ τὸ 1990 δρχ. 600.

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 1990

Ἐσωτερικοῦ: Δρχ. 600. Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: \$ U.S.A. 15.

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύ-
τση 14), Θεσσαλονίκης (Ἄγ. Σοφίας 41). Ἦμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀπο-
στέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς ἢ δι' ἀποστολῆς ἴσης ἀξίας
γραμματοσήμων.

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἠμποροῦν νὰ καταθέ-
τουν τὴ συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς,
στοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου
ὑπάρχουν.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 52ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1989

Άριθ. 505

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

(ΦΥΣΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΡΙΕΣ)

Β'

Σε προηγούμενο άρθρο μας αναφερθήκαμε στην όμορφιά της Δημιουργίας, ή όποια είναι αναμφισβήτητη. Πολλοί επιστήμονες πιστεύουν ότι πρέπει να υπάρχει το στοιχείο της ωραιότητας και στις φυσικές θεωρίες και στους νόμους της φύσεως και αυτή ή πεποίθηση, τους βοήθησε πολλές φορές στην έρευνά τους, τους καθοδήγησε και συχνά τα άποτελέσματα ήταν σωστά και οι προσπάθειες των έρευνητών στέφθηκαν με επιτυχία.

Άλλά ποιά είναι τα κριτήρια για την άποδοχή των φυσικών θεωριών; Το πρώτο βέβαια και βασικό κριτήριο ήταν και είναι ή δυνατότητα, με βάση τη θεωρία, να κάνουμε προγνώσεις, οι όποιες να έπαληθεύονται από το πείραμα. Η Φυσική ως πειραματική επιστήμη πάντα έθετε και θέτει ως προϋπόθεση για την άποδοχή μιās θεωρίας τη συμφωνία με το πείραμα.

Άπό δύο όμως θεωρίες που συμφωνούν και οι δύο με το πείραμα (με την άκρίβεια που επιτρέπουν να επιτύχουμε οι τρέχουσες τεχνικές μας δυνατότητες) προτιμάται εκείνη που είναι άπλούστερη και ωραιότερη. Έτσι π.χ. ή θεωρία του Νεύτωνα πήρε ως άπλούστερη και ωραιότερη, τη θέ-

ση της θεωρίας του Πτολεμαίου και άποδείχθηκε ή όρθότητά της μέχρις όρισμένων όριων πέραν πάσης άμφιβολίας και φάνηκε καθαρά ή ύπεροχή της σε σχέση με το σύστημα του Άλεξανδρινού επιστήμονα.

Σήμερα έν τούτοις έκτός από τους περιορισμούς στην άκρίβεια των φυσικών μεγεθών στη μικροφυσική, που βάζει ή άρχή της άβεβαιότητας του Heisenberg, νέα δεδομένα προκύπτουν από τη μελέτη των κλασικών ντετερμινιστικών μη γραμμικών συστημάτων. Έκεί είναι γνωστό, ότι και αν άκόμη καθορίσουμε τις άρχικές συνθήκες με πολλαπλάσια άκρίβεια άπ' ό,τι επιτρέπουν σήμερα οι τεχνικές μας δυνατότητες, πάλι σε πολλές περιπτώσεις ή εξέλιξη δύο συστημάτων με άπειροελάχιστα διαφορετικές άρχικές συνθήκες είναι τελείως διαφορετική. Κατά συνέπεια ή δυνατότητα να κάνουμε έπαληθεύσιμες προγνώσεις είναι άνύπαρκτη.

Κατόπιν αυτού βλέπει κανείς ότι έξασθενεί έκ των πραγμάτων το βασικό αυτό κριτήριο για την άποδοχή μιās φυσικής θεωρίας, ένώ το κριτήριο της ωραιότητας παραμένει ισχυρό. Αυτό βλέπουμε σήμερα με την ένασχόληση των θεωρητικών φυσικών

των ύψηλῶν ἐνεργειῶν μὲ τις θεωρί-
ες τῶν ὑπερχορδῶν, ποὺ ἐνῶ παρου-
σιάζουν πολλὰ πλεονεκτήματα φύσε-
ως αἰσθητικῆς, ὄχι μόνο δὲν ἔχουν ἐ-
παληθευθεῖ πειραματικά, ἀλλὰ πα-
ρουσιάζουν, κατὰ τὴ γνώμη κορυφαί-
ων ἐπιστημόνων, μικρὲς πιθανότητες
νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἐπαληθεύσιμες προ-
γνώσεις.

“Ἐνα ἄλλο κριτήριο, ποὺ βοηθεῖ τὸν
ἐρευνητὴ στὴν ἔρευνα τῶν νόμων τῆς
φύσεως εἶναι τὸ κριτήριο τῆς ἀπλό-
τητας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγαν:
«ἀπλοὺς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ»
καὶ αὐτὴ ἡ πεποίθηση διακατέχει πολ-
λοὺς κορυφαίους ἐρευνητὲς καὶ στὸν
αἰῶνα μας παρ’ ὅτι τὸ ἔργο τους δὲν
ἔχει πάντα αὐτὸ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀ-
πλότητος. Ἡ ἐκτίμηση ἐξ ἄλλου τοῦ
βαθμοῦ τῆς ἀπλότητος εἶναι ὡς ἕνα
σημεῖο θέμα ὑποκειμενικό.

Κατὰ τοὺς Λατίνους *simplex sigillum
veri*, δηλ. τὸ ἀπλὸ εἶναι ἡ σφραγίδα
τοῦ ἀληθινοῦ. Ἡ ἀπλότητα ἐπὶ πλέον
κάνει τὰ πράγματα κατὰ κανόνα σα-
φέστερα, ἐνῶ τὸ πολὺπλοκο μπερδεύει
καὶ «σοφὸν τὸ σαφές».

“Ὅταν ὁ Γαλιλαίος μελετοῦσε τοὺς
νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων δὲν
ὑπῆρχαν τὰ σημερινὰ τελειότατα ὄρ-
γανα μετρήσεως τοῦ χρόνου, ὑπῆρχε
ὁμως ἡ αἴσθηση τοῦ ρυθμοῦ ποὺ δια-
ποτίζει τὴν Τέχνη. Ἔτσι ὁ σοφὸς φυ-
σικὸς τῆς ὕστερης Ἀναγέννησης χρη-
σιμοποίησε γιὰ τὴ μέτρηση τοῦ χρό-
νου ἕνα τραγούδι. Ἡ Τέχνη λοιπὸν
βοηθεῖ τὴν Ἐπιστήμη στὸ ἔργο της
καὶ ἡ Ἐπιστήμη τὴν Τέχνη. Δὲν
εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα στοιχεῖο, ποὺ
ἐνισχύει τὴν ἄποψη, ὅτι ὑπάρχει σχέ-
ση ἀνάμεσα σ’ ἐκεῖνα, ποὺ οἱ ἐκδηλώ-
σεις αὐτὲς τῆς ἀνθρώπινης δραστηρι-
ότητος ὑπηρετοῦν; Καὶ δὲν εἶναι ἐξ
ἴσου καταστρεπτικά τὰ ἀποτελέσματα
ὅταν αὐτονομοῦνται οἱ ἐκδηλώσεις
αὐτὲς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ γίνονται
αὐτοσκοπὸς ἢ μπαίνουν στὴν ὑπηρε-
σία τῆς ἐκθεμελιώσεως καὶ τῆς κα-
ταστροφῆς;

★

Οἱ περισσότεροι βασικοὶ νόμοι τῆς
φύσεως ἐκφράζονται μὲ τὴ μορφή ἀρ-
χῶν διατηρήσεως. Ἔτσι ἔχουμε στὴ
Φυσικὴ τὶς ἀρχὲς διατηρήσεως τῆς ἐ-
νέργειας, τῆς ὀρμῆς, τῆς στροφορμῆς,
τοῦ φορτίου, τοῦ λεπτονικοῦ ἀριθμοῦ
καὶ πολλὲς ἄλλες.

Ἡ Γερμανίδα μαθηματικὸς Emmy
(Amalie) Noether (1882-1935), ποὺ
ἔκανε σπουδαῖες ἐργασίες στὴν ἄλγε-
βρα (θεωρία δακτυλίων, θεωρία ἰδε-
ωδῶν κ.τ.λ.) διατύπωσε ἕνα σπουδαῖο
γενικὸ θεώρημα. Ἀπὸ αὐτὸ προκύπτει
(γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ὅσο εἶναι δυνατὸν
ἀπλούστερα), ὅτι πίσω ἀπὸ κάθε ἀρ-
χὴ διατηρήσεως κρύβεται μιὰ συμμε-
τρία, κάτι ποὺ μένει ἀναλλοίωτο ὡς
πρὸς μιὰ ὁμάδα μετασχηματισμῶν. Ἡ
σημασία αὐτῆς τῆς προτάσεως ἀπὸ
τὴ φιλοσοφικὴ σκοπιὰ ἔγκειται στὸ
ὅτι ὑποδεικνύει ὅτι πίσω ἀπὸ σχέ-
σεις ἐκ πρώτης ὄψεως ποσοτικές, κρύ-
βονται οἱ συμμετρίες, ποὺ ἔχουν σχέ-
ση μὲ αἰσθητικὲς καὶ ποιοτικὲς θε-
ωρήσεις.

Ἔτσι λ.χ. οἱ ἀρχὲς διατηρήσεως
τῆς ἐνέργειας, ὀρμῆς καὶ στροφορ-
μῆς, προκύπτουν ἀπὸ τὸ ἀναλλοίωτο
ὡς πρὸς μιὰ ὁμάδα μετασχηματισμῶν,
τὴ λεγόμενη ὁμάδα Poincaré, ἡ ὁποία
εἶναι μιὰ συμμετρία, ποὺ σχετίζεται
μὲ τὸ χωρόχρονο, μὲ μεταθέσεις καὶ
περιστροφές στὸ χῶρο τοῦ Minkowski.
Ἡ ἀρχὴ διατηρήσεως τοῦ φορτίου
σχετίζεται μὲ μιὰ μορφὴ ἐσωτερικῆς
συμμετρίας, ποὺ ἔχει νὰ κάνει μὲ με-
τασχηματισμοὺς ἀνεξάρτητους ἀπὸ τὸ
χωρόχρονο. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐκφράζε-
ται μὲ τὸ ἀναλλοίωτο ὡς πρὸς τὸν
λεγόμενον μετασχηματισμὸ βαθμίδας
(gauge transformation).

Ἀργότερα ἀποδείχθηκε ὅτι τὸ ἀ-
ναλλοίωτο ὡς πρὸς μετασχηματισμοὺς
βαθμίδας δὲν ἀφορᾷ μόνο τὴ δια-
τήρηση τοῦ φορτίου, τὸ ἠλεκτρομα-
γνητικὸ πεδίο, τὶς ἠλεκτρομαγνητι-
κὲς ἀλληλεπιδράσεις, ποὺ εἶναι ὑπεύ-
θυνες γιὰ τὶς ιδιότητες τῶν ἀτόμων
καὶ μορίων, ἀλλὰ ἀνάλογες θεωρίες
μὲ παρόμοιες συμμετρίες ἰσχύουν καὶ
γιὰ τὶς λεγόμενες ἰσχυρὲς ἀλληλεπι-

δράσεις, υπεύθυνες για τις δυνάμεις μεταξύ των κουάρκ, των συστατικών των νουκλεονίων, που σχηματίζουν τους άτομικούς πυρήνες.

Η ταξινόμηση ακόμη των στοιχειωδών σωματιδίων και η κατάταξή τους σε ύποσυνολα με παρεμφερείς ιδιότητες έχουν σχέση με αναπαραστάσεις ομάδων, δηλαδή με μαθηματικές δομές που περιέχουν το στοιχείο της συμμετρίας. Η ταξινόμηση αυτή όδηγησε μεταξύ άλλων στην πρόβλεψη ύπαρξης δύο σωματιδίων από τον Murray Gell-Mann (γ. 1929) (βραβείο Nobel 1969). Τα σωματίδια βρέθηκαν το 1964, και έτσι ενισχύθηκε η πεποίθηση, ότι η ανάζήτηση καινούργιων σωματιδίων και η σπουδή της δομής της ύλης σχετίζεται με συμμετρίες και με το σπάσιμο αυτών των συμμετριών. Σχετίζεται ακόμη με τις μαθηματικές δομές, τις γνωστές στα μαθηματικά ως ομάδες, τη σπουδή των οποίων ξεκίνησε ο μεγαλοφυής Evariste Galois (1811 - 1832), χωρίς να μπορεί τότε να φαντασθεί την εύρυθτητα των εφαρμογών τους, όχι μόνο στη θεωρητική φυσική αλλά και στην κρυσταλλογραφία και τόνους άλλους κλάδους.

Αλλά και η ανακάλυψη των λεγομένων ένδιαμέσων μποζονίων που αποτελούν τους φορείς των ασθενών αλληλεπιδράσεων, οι οποίες είναι υπεύθυνες για τη διάσπαση των ραδιενεργών ουσιών, έγινε αφού προηγήθηκε η διαμόρφωση του λεγομένου προτύπου υποδείγματος (standard model), που ένοποιήσει τις ασθενείς και ηλεκτρομαγνητικές αλληλεπιδράσεις και προέβλεψε την ύπαρξη αυτών των σωματιδίων και το λεγόμενο ασθενές ουδέτερο ρεύμα. Αυτό το μοντέλο βασίζεται επίσης σε θεωρήσεις που σχετίζονται με συμμετρίες και χάρισε το βραβείο Nobel 1979 στους Abdus Salam (γ. 1926), Sheldon Lee Glashow (γ. 1932) και Steven Weinberg (γ. 1933). Αλλά και στις γενικότερες προσπάθειες ένοποιήσεως όλων των δυνάμεων της φύσεως χρησιμοποιούν-

ται εύρυτατα ιδέες που σχετίζονται με συμμετρίες.

Εκτός από τη συμμετρία, που έμφανίζεται στους νόμους της φύσεως ως στοιχείο όμορφιάς και ικανοποιεί αισθητικά, άλλα στοιχεία είναι η γενικότητα και η οικονομία. Οι νόμοι δηλαδή της φύσεως ικανοποιούν περισσότερο, όταν κατορθώνεται να έχουν γενικότερη ισχύ, να ένοποιούν πολλούς κλάδους της Φυσικής, να παρουσιάζουν τη βαθειά ένότητα, που πιστεύουμε ότι υπάρχει στη φύση, να προβλέπουν έπιτυχώς όσο το δυνατό περισσότερα φαινόμενα με όσο το δυνατό λιγότερες υποθέσεις, ή έκταση του κύρους τους να είναι όσο γίνεται ευρύτερη, να καταλήγουν σε σχέσεις με όσο το δυνατό λιγότερες αυθαίρετες παραμέτρους, αίτημα που σχετίζεται τόσο με την απλότητα, όσο και με την όμορφιά.

★

Κορυφαίοι έπιστήμονες διεκήρυξαν την πεποίθησή τους ότι οι νόμοι της φύσεως πρέπει να είναι ωραίοι και η όμορφα έγινε οδηγός τους στην έρευνα.

Ο Πυθαγόρας (580 - 490 π.Χ.) ανακάλυψε ότι οι χορδές με ίση τάση ήχουν άρμονικά, αν τα μήκη τους βρίσκονται σε άπλους άριθμητικούς λόγους. Έτσι καθιερώθηκε για πρώτη φορά, όπως παρατηρεί ο S. Chandrasekhar, μια βαθειά σχέση ανάμεσα στο κατανοητό και στο ωραίο. Ο W. Heisenberg χαρακτήρισε εύλογα αυτή την ανακάλυψη ως «μια από τις άληθινά βαρυσήμαντες ανακαλύψεις στην Ίστορία της άνθρωπότητας».

Ο Ernst Mach (1838 - 1936) στο έργο του «Η Μηχανική στην εξέλιξή της» («Die Mechanik in ihrer Entwicklung»), γράφει ότι στις εργασίες του Γαλιλαίου και του Κοπερνίκου παρουσιάζεται πολύ έντονα, ως «κινούν αίτιον» η απλότητα και η κομψότητα.

Ο Johann Kepler (1571 - 1630) στο έργο του «Άρμονία του Κόσμου», στο

όποιο έκθέτει τὸν τρίτο νόμο τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν γράφει: «Αὐτὰ ὅλα συναρμόζονται γιὰ ἀγαθὸ σκοπὸ καὶ τελειότατη ἄρμονία ἀπὸ τὸν Ὑψιστο Κυβερνήτη, τὸν Θεό...». Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐπιστήμων βρισκόταν σίγουρα ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς Πυθαγόρειας σύλληψης τῆς ὁμορφιάς, ὅταν συνέκρινε τὶς περιφορὰς τῶν πλανητῶν γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο μὲ μιὰ παλλόμενη χορδὴ καὶ μίλησε γιὰ τὴν «ἀρμονικὴ συμφωνία τῶν διαφόρων πλανητικῶν τροχιῶν, ποὺ τὴ χαρακτήρισε ὡς τὴ «μουσικὴ τῶν σφαιρῶν». Εἶναι γνωστὸ, παρατηρεῖ ὁ S. Chandrasekhar, ὅτι ὁ J. Kepler ἦταν θαθεῖα εὐγνώμων, διότι σ' αὐτὸν εἶχε ἐπιφυλαχθεῖ ἡ ἀνακάλυψη, διὰ μέσου τῶν νόμων του γιὰ τὶς τροχιὰς τῶν πλανητῶν, μιᾶς σχέσης ὑψίστης ὁμορφιάς.

Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐπιτεύγματα τῆς Φυσικῆς τοῦ αἰῶνα μας ἦταν ἡ διαμόρφωση ἀπὸ τὸν Albert Einstein (1879-1955) (βραβεῖο Nobel Φυσικῆς 1921) τῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας. Στὴν τελευταία ἐργασία του μὲ τὴν ὁποία ὀλοκληρῶνει τὴ διατύπωση τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας ἀναφέρει στὸ τέλος ὁ Einstein (Νοέμβριος 1915): «ὅποιοσδήποτε καταλαβαίνει πλήρως αὐτὴ τὴ θεωρία δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ μαγεία τῆς». Ὁ μεγάλος χριστιανὸς ἀστρονόμος Arthur Stanley Eddington (1882-1944), ποὺ συνετέλεσε μὲ τὴ συμμετοχὴ του στὴν παρατήρηση τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου τῆς 29ης Μαΐου 1919 στὴν ἐδραίωση τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας, εἶπε κάποτε ὅτι δὲν ἔκανε τίποτε τὸ σημαντικὸ καὶ ὅτι ὁ ἴδιος δὲν θὰ ἔπαιρνε τὴν πρωτοβουλία νὰ σχεδιάσει καὶ ὀργανώσει τὶς σχετικὲς δύο ἀποστολές, γιατί ἦταν πλήρως πεπεισμένος γιὰ τὴν ἰσχύ τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας. Προφανῶς ἡ πεποίθησή του αὐτὴ στηριζόταν καὶ στὴν ὁμορφιά τῆς θεωρίας. Μεταξὺ τῶν χαρακτηρισμῶν ποὺ δόθηκαν ἀπὸ γνωστοὺς φυσικοὺς στὴ Γενικὴ Θεωρία τῆς Σχετικότητας ἀξιοσημείωτοι εἶναι ἐκεῖ-

νοι τοῦ Max Born (1882-1970) (βραβεῖο Nobel Φυσικῆς 1954) καὶ τοῦ λόρδου Ernest Rutherford (1871-1937) (βραβεῖο Nobel Χημείας 1909) ποὺ συνέκριναν τὴ θεωρία μὲ ἓνα ἔργο τέχνης καὶ τοῦ P. A. M. Dirac: «Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὴ θεωρία τόσο ἀποδεκτὴ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς, παρ' ὅλο ποὺ ἀντιβαίνει στὴν ἀρχὴ τῆς ἀπλότητος, εἶναι ἡ μεγάλῃ μαθηματικὴ τῆς ὁμορφιάς».

Ὁ S. Chandrasekhar ἀσχολήθηκε σὲ μελέτη του μὲ «τὴν αἰσθητικὴ βάση τῆς Γενικῆς Θεωρίας τῆς Σχετικότητας» καὶ προσπάθησε νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα ποιὲς ὄψεις τῆς θεωρίας μιλοῦν στὴν αἰσθητικὴ του εὐαισθησία καὶ πῶς τὰ αἰσθητικὰ χαρακτηριστικά τῆς θεωρίας ἐπηρεάζουν καὶ κατευθύνουν τὴ διατύπωση καὶ λύση προβλημάτων, ποὺ ὀδηγοῦν σὲ μιὰ βαθύτερη κατανόηση τοῦ φυσικοῦ καὶ μαθηματικοῦ περιεχομένου τῆς θεωρίας.

Ὁ Karl Schwarzschild (1873-1916), πρῶτος βρῆκε ἀκριβῆ, στατικὴ, σφαιρικὰ συμμετρικὴ λύση τῶν ἐξισώσεων τοῦ A. Einstein. Μιλώντας ὁ A. Einstein στὴν Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου στὶς 29 Ἰουνίου 1916 γιὰ νὰ ἀποτείσει φόρο τιμῆς στὴ μνήμη τοῦ K. Schwarzschild ἀνέφερε ὅτι τὰ κινητρά του στὶς ἀνήσυχες θεωρητικὲς του ἀναζητήσεις φαίνεται νὰ πηγάζουν λιγότερο ἀπὸ μιὰ περιέργεια νὰ μάθει τὶς βαθύτερες ἐσωτερικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων ὄψεων τῆς φύσεως καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση τοῦ καλλιτέχνη νὰ διακρίνει λεπτεπίλεπτες μαθηματικὲς δομές.

Τὸ 1963 ὁ Νεοζηλανδὸς μαθηματικὸς Roy Patrick Kerr (γ. 1934) βρῆκε μιὰ ἀκριβῆ λύση τῶν ἐξισώσεων τῆς Γενικῆς Σχετικότητας, ποὺ ἀποτελεῖ γενίκευση τῆς λύσης τοῦ K. Schwarzschild, ὅταν ἔχουμε περιστροφὴ περὶ ἄξονα. Ἀργότερα ἀποδείχθηκε, ὅτι ἡ λύση αὐτὴ δὲν εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς δυνατές, ἀλλὰ ἡ μοναδικὴ λύση, ποὺ ἀφορᾷ στὴν τελικὴ κατάληξη μετὰ τὴν κατάρρευση ἑνὸς ἀστέρα, μιὰ

κατάσταση στάσιμη, μη μεταβαλλόμενη με το χρόνο. "Έτσι έχουμε μια ακριβή περιγραφή του χωροχρόνου γύρω από τις λεγόμενες μελανές όπες. «Αυτό το άπιστευτο γεγονός», παρατηρεί ο S. Chandrasekhar, «τό ότι μια ανακάλυψη, που είχε κίνητρο την αναζήτηση της όμορφιάς στα μαθηματικά θα εύρισκε το ακριβές αντίγραφο της στη φύση, με πείθει ότι η όμορφα είναι εκείνο στο οποίο το ανθρώπινο μυαλό ανταποκρίνεται ενδόμυχα, βαθιά».

"Ένα άλλο κορυφαίο επίτευγμα στη Φυσική του αιώνα μας ήταν η διαμόρφωση της Κβαντομηχανικής. Ένας από τους δημιουργούς της, ο W. Heisenberg περιγράφοντας τα συναισθήματά του, όταν διαπίστωσε που οδηγούσαν οι υπολογισμοί του που διαμόρφωναν τον σπουδαίο αυτό κλάδο της Έπιστήμης γράφει: «Στην αρχή αισθάνθηκα μεγάλο τρόμο. Είχα το συναίσθημα ότι κάτω από την επιφάνεια των ατομικών φαινομένων, κοιτάζα σ' ένα παράξενα όμορφο έσωτερικό και αισθάνθηκα σχεδόν ίλιγγο στη σκέψη, ότι τώρα είχα να βυθομετρήσω αυτό τον πλούτο των μαθηματικών δομών, που η φύση τόσο γενναιοδωρα άπλωνε μπροστά μου».

Και σε μια συζήτηση με τον A. Einstein ο μεγάλος φυσικός παρατηρεί: «"Αν η φύση μάς οδηγεί σε μαθηματικές μορφές μεγάλης απλότητας και όμορφιάς (με τον όρο μορφές έννοω συνεπή συστήματα υποθέσεων, αξιωμάτων κ.τ.λ.), σε μορφές που κανείς προηγουμένως δεν συνάντησε, δεν μπορούμε να αποφύγουμε τη σκέψη ότι είναι αληθινές, ότι αποκαλύπτουν ένα γνήσιο χαρακτηριστικό της φύσεως».

«Πώς συμβαίνει», διερωτάται ο S. Chandrasekhar, «η όμορφα να αναγνωρίζεται στις ακριβείς επιστήμες πριν ακόμη τη νιώσει κανείς σε όλες της τις λεπτομέρειες;...».

Από τις μεγαλύτερες ανακαλύψεις στη Φυσική του αιώνα μας ήταν οι ανακαλύψεις του Paul Adrien Maurice

Dirac (1902-1984), (βραβείο Nobel Φυσικής 1933), ο οποίος κατά την περίοδο 1927-1932 βρήκε την περίφημη σχετικιστική εξίσωση του ηλεκτρονίου, συνέδεσε την κβαντομηχανική με τη στατιστική μηχανική, συνέβαλε στο φορμαλισμό της κβαντομηχανικής, έθεσε τις βάσεις της κβαντικής ηλεκτροδυναμικής, ανακάλυψε τη θεωρία των όπων και με την εργασία του προέβλεψε την ύπαρξη του ποζιτρονίου. Ποιά ήταν κατά τον ίδιο η μέθοδος που άκολουθούσε στις έρευνές του; 'Ο Dirac τόνιζε ότι «οι κανόνες που βρίσκουν ενδιαφέροντες οι μαθηματικοί, γίνεται όλο και πιο φανερό, ότι είναι οι ίδιοι μ' εκείνους που διάλεξε η φύση». "Ελεγε: «νομίζω ότι είναι μία μου ιδιαιτερότητα το ότι μου άρέσει να παίζω με τις εξισώσεις ψάχνοντας για όμορφες μαθηματικές σχέσεις, που ίσως δεν έχουν καμμιά φυσική σημασία. Καμμιά φορά όμως έχουν». "Υπεστήριζε ο Dirac ότι μεγάλο μέρος της έρευνητικής του δουλειάς ήταν μια αναζήτηση όμορφων μαθηματικών με την πεποίθηση, ότι μπορούσε άργότερα να αποδειχθεί ότι αυτή η προσπάθεια έχει κάποια εφαρμογή.

Βλέπουμε λοιπόν από τις μαρτυρίες μεγάλων έπιστημόνων τη σημασία που έχει το κριτήριο της όμορφιάς στην έρευνα. Η όμορφα όμως είναι καμμιά φορά άπατηλή. Μπορεί να παραπλανήσει κάθε άνθρωπο, ακόμη και τον έρευνητή. 'Ο μεγάλος φυσικός W. Heisenberg, για παράδειγμα, αφιέρωσε πολλά χρόνια στη δύση της ζωής του προσπαθώντας με οδηγό αισθητικά κριτήρια να βρει εξίσωση, που να διέπει τα στοιχειώδη σωματίδια και απέτυχε.

Πολύ όμως περισσότερο μπορεί να παραπλανηθεί ο άνθρωπος, όταν συνεργάζονται από το ώραίο ξεχνάει το «ένδον σκάπτε», κρίνει μόνο κατ' όψιν και δεν κοιτάζει βαθύτερα το κάλλος της ψυχής η όταν η ένασχόλησή του με το ώραίο δεν είναι απαλλαγμένη από τα ανθρώπινα πάθη.

Αυτή την έμφυτη αγάπη του ανθρώπου προς το ωραίο υπάρχει πάντα ο κίνδυνος ο πεπτωκώς άνθρωπος να τη διαστρέψει και να τη μετατρέψει σε μιὰ μορφή είδωλολατρείας. Τέτοια νοσηρά φαινόμενα έμφανίζονται συχνά, όταν ο άνθρωπος δέν βλέπει πίσω από την κτίση τὸ χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Ἀντίθετα γιὰ τὸν χριστιανὸ ἢ ὁμορφιὰ τῆς δημιουργίας γίνεται ἀφορμὴ δοξολογίας πρὸς τὸ Θεό. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὸ εἶχε συνειδητοποιήσει ὁ F. Dostoyevsky ὅταν διατύπωνε τὸ γνωστὸ ἀφορισμὸ: «ἡ ὁμορφιὰ θὰ σώσει τὸν κόσμο».

Σωστὰ ἔχει τονισθεῖ ὅτι ὁ χριστιανὸς ποὺ φωτίζεται ἀπὸ τὶς ἀνταύγειες τοῦ θαβωρίου φωτός, βλέπει τὴ φύση καὶ τὴ δημιουργία ὡς ξεχειλισμα τῆς θείας αγάπης, τὴν παρακολουθεῖ νὰ πορεύεται πρὸς τὴ μεταμόρφωσή της καὶ ἡ πρόσκαιρη ὁμορφιὰ της ξυπνᾷ μέσα του τὴ νοσταλγία τῆς αἰώνιας πατρίδας.

A. ΔΩΡΙΚΟΣ

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. S. Chandrasekhar: Truth and Beauty. Aesthetics and Motivations in Science. The University of Chicago Press. Chicago and London 1987.

2. W. Heisenberg: Physics and beyond. Memories of a life in Science. G. Allen and Unwin Ltd. London 1971.

3. Paul Adrien Maurice Dirac. Behram N. Kursunoglu and Eugene P. Wigner editors. Cambridge University Press 1987.

4. I. Stewart: The Problems of Mathematics. Oxford University Press 1987.

5. The poetical works of John Keats. Edited by H. W. Garrod. Oxford University Press. London 1961.

6. The role of music in Galileo's experiments. Scientific American. June 1975, 98-104.

7. Thirty Years Since Parity Nonconservation. A. symposium for T. D. Lee. Edited by Robert Novick. Birkhäuser. Boston, Basel 1988.

8. Σεργκέι Σ. Ἀβέριντσεφ: Ὁμορφιά, ἱερό καὶ ἀλήθεια. Courier της Unesco, Αὐγούστου 1988, σ. 9-13.

9. Τάσου Γαλάτη: Ἡ ἀλήθεια τῆς ζωγραφίας καὶ οἱ «Εἰκόνες» τοῦ Φιλδστρατου. «Ἡ Λέξη», τεύχος 83, Μάρτις - Ἀπρίλης 1989, 272-273.

10. Α. Δωρικοῦ: Ματιές στὴ γεωμετρία τῆς φύσεως, «Ἀκτίνες» 50 (1987) 22-24.

11. Δ. Κωτσάκη: Ἡ Μαθηματικὴ ἀπλότης καὶ κομψότης ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς φύσεως. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Μαθηματικῆς Ἑταιρείας 28 (1954) 51-62.

12. Οἱ Θεμελιωταὶ τῶν Ἐπιστημῶν. Ἐκδόσεις «Ζωή». Ἀθῆναι 1950.

13. Μ. Τουμάση: Χρυσὴ τομὴ —Fibonacci —λαγοὶ καὶ λουλούδια. Μαθηματικὴ Ἐπιθεώρηση τ. 29 (1985) 30-52.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ 1821

Α'.

Στην ζωή των λαών σημειώθηκαν και θα εξακολουθούν να σημειώνονται γεγονότα, που ή επίδρασή τους στην διαμόρφωση των ανθρωπίνων κοινωνιών και των ανθρωπίνων σχέσεων είναι αποφασιστικής σημασίας και παράγων δημιουργίας του πολιτισμού, που ανέπτυξε ο άνθρωπος από την εμφάνισή του μέχρι σήμερα.

Γίνεται αντιληπτό ότι αναφερόμαστε σ' αυτά τα γεγονότα, που ή 'Ιστορία, σάν έπιστήμη, σάν παράδοση και σάν βίωμα καθημερινό έχει καταγράψει στην ζωή της ανθρωπότητας και αποτελούν όρόσημα στην πορεία του ανθρώπου πάνω στην Γη, σέ συγκεκριμένους χρόνους.

Τά ιστορικά γεγονότα, όταν δέν συνδέονται άμεσα με άνελεγκτες φυσικές καταστάσεις, είναι σέ τελευταία ανάλυση αποφάσεις και έργα συγκεκριμένων ανθρώπων. Άνθρώπων, που με τις άξιολογικές έπιλογές τους έδωσαν λύσεις και διεξόδους σέ κοινωνικά, έθνικά ή διεθνή προβλήματα, τότε άντάξιες των ανθρωπιστικών ιδεωδών και πότε ολέθριες για την άξιοπρέπεια του ανθρώπου, αλλά και γι' αυτήν άκόμη την επιβίωση του ανθρωπίνου γένους.

Β'.

Με τό ξεκίνημα της χρονιάς 1989-1990, χρήσιμο είναι, σάν στοιχείο προβληματισμού, νά ξεετάσουμε από κοντά τό γεγονός που δεσπόζει στην εύρωπαϊκή έπικαιρότητα του 1989. Είναι άκριβώς ο έορτασμός των 200 χρόνων της Γαλλικής Έπανάστασης και ή αναφορά που έγινε σ' αυτήν από ξένους και από Έλληνες ειδικότερα, σάν ενός ά-

νεπανάληπτου ιστορικού γεγονότος, με παγκόσμια άκτινοβολία και επίδράσεις στο ξεκίνημα και την πορεία της Έλληνικής Έπανάστασης του 1821.

Στή συνέχεια λοιπόν, θα αναφερθούμε στον συσχετισμό των δύο Έπαναστάσεων και τά στοιχεία που συνθέτουν καθένα από τά δύο αυτά ιστορικά γεγονότα, ώστε, με βάση τά αντικειμενικά δεδομένα και την, από την άπόσταση του χρόνου, θεώρησή τους, νά άναζητήσουμε τά μηνύματα και τις συνέπειες των δύο αυτών Έπαναστάσεων στις πραγματικές τους διαστάσεις.

"Άλλωστε, είναι χρέος μας και έχει τονισθή, κατ' επανάληψη, ότι σάν Χριστιανοί Έπιστήμονες είναι άνάγκη νά άναζητούμε την 'Ιστορική Άλήθεια του παρελθόντος και χωρίς προκαταλήψεις νά την διακηρύσσουμε και σήμερα, σάν άσφαλή οδηγό της πορείας μας στο ιστορικό μέλλον, όταν πλείστοι όσοι με διάφορες «Προκρούστειες κλίνες» προσπαθούν, για ποικίλους λόγους νά φέρουν τά ιστορικά γεγονότα στα μέτρα της ιδεολογο-πολιτικής τους σκοπιμότητας.

Γ'.

1. Για νά προσεγγίσουμε και κατανοήσουμε τό γεγονός της Γαλλικής Έπανάστασης του 1789, είναι άπαραίτητο νά θυμηθούμε τον κοινωνικό περίγυρο της Γαλλίας και τά προβλήματα που έδέσποζαν στις σχέσεις των Γάλλων πολιτών του 18ου αιώνας. Παρά τις οικονομικές μεταβολές, που είχαν σημειωθή τον αιώνα αυτό ή γαλλική κοινωνία εξακολουθούσε νά αποτελείται από τρεις διακεκριμένες τάξεις¹: Τους εύγενείς, τον κληρο και την άποκαλούμένη Τρίτη τάξη που περιελάμβανε ά-

ριθμητικά τὸ 98% τοῦ λαοῦ, ἦταν ἀνομοιογενῆς καὶ ἐπωμιζόταν τὸ σύνολο τῶν φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων.

Βέβαια ἡ Τρίτη τάξη εἶχε στοὺς κόλπους της περισσότερες κοινωνικὲς ομάδες, μὲ διαφορετικὲς ἀσχολίες καὶ ἀντίστοιχες οἰκονομικὲς δυνατότητες. Ἔτσι σ' αὐτὴ τὴν πολυπληθῆ τάξη διακρίνουμε τὴν (α) ἀστικὴ τάξη (μεγαλοαστοὺς, πού ἐλέγχουν τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν βιομηχανία, μεσαίους, πού εἶναι οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ μικροαστοὺς, πού εἶναι οἱ τεχνίτες καὶ μικροεπιχειρηματίες, σ' ἕνα ἀγῶνα ἐπιβίωσης ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμό τῶν μεγαλοαστῶν). Ἔπειτα εἶναι οἱ (β) λαϊκὲς τάξεις τῶν πλόων, πού εἶναι οἱ ἐργάτες, ὑπάλληλοι καὶ γενικά οἱ μισθοδίατοι, πού προσπαθοῦν νὰ ἐπιβιώσουν μὲ τοὺς χαμηλοὺς μισθοὺς, ἀφοῦ αὐτοὶ δὲν συμβαδίζουν μὲ τὴν παρατηρούμενη αὔξηση τῶν τιμῶν. Τέλος, ἡ Τρίτη τάξη περιλαμβάνει τοὺς (γ) ἀγρότες πού εἶναι τὸ 80% τοῦ γαλλικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀποτελοῦν τὴν κύρια πηγὴ φορολογίας γιὰ τὸ βασιλικὸ ταμεῖο καὶ τὰ ταμεῖα τῶν εὐγενῶν. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ μισοὶ (10.000.000 περίπου) εἶναι ἰδιοκτῆτες μικροὶ - μεσαῖοι-μεγάλοι τῆς γῆς πού καλλιεργεῖται καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ ἀκτῆμονες, στὴν ὑπηρεσία τῶν πρώτων, τῶν εὐγενῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας.

2. Μὲ αὐτὴ τὴν κοινωνικὴ συγκρότηση, ἀναπόφευκτο ἦταν νὰ δημιουργηθοῦν τριπλῆς στὶς σχέσεις τῶν ἐπιμέρους κοινωνικῶν ομάδων τῆς Τρίτης τάξεως, ἀλλὰ πρωτίστως καὶ στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν τάξη αὐτὴ καὶ τὴν ἀντίστοιχη, τῶν εὐγενῶν καὶ μερίδος τοῦ κλήρου, πού ἐστήριζαν τὴν βασιλεία. Οἱ τριπλῆς αὐτὲς ἀφετηρία εἶχαν τὴν οἰκονομικὴ κρίση, στὴν ὁποία ὠδήγησε τὸ κοινωνικὸ σύστημα τῆς Γαλλίας τὶς λαϊκὲς τάξεις, κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα.

Στὴν εἰκόνα τῆς δεινῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως στὴν ὁποία εἶχε περιέλθει ὁ γαλλικὸς λαός, πρέπει νὰ προσθέσω-

με καὶ τὴν δυσβάστακτη φορολογία γιὰ τὴν κάλυψη τῶν προκλητικῶν δαπανῶν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν, ὅποτε εἶναι εὐκόλο νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ ἐπαναστατικὸ πάθος τῆς Τρίτης τάξεως, πού γιὰ νὰ ἀντεπεξέλθει στὴν σκληρὴ οἰκονομικὴ κρίση, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσει τὴν ἀνάλογη συμμετοχὴ καὶ στὴν κρατικὴ ἐξουσία. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση ἦταν κυρίως ταξικὴ, ἀφοῦ τὴν ζητοῦσε τὸ 90% τοῦ λαοῦ τῆς Γαλλίας πού ἀνήκε στὴν Τρίτη τάξη. Βέβαια τὰ κηρύγματα καὶ οἱ θεωρίες τῶν Διαφωτιστῶν τοῦ 18ου αἰῶνος (Μοντεσκιέ, Ρουσσώ κλπ.) γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἀναγνώριση καὶ προστασία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, εἶχαν ἀπήχηση τόσο στὸν κύκλο τῶν ἀριστοκρατῶν, πού ἐπιζητοῦν νὰ μειώσουν τὰ προνόμια τοῦ νομάρχου, ὅσο καὶ στὸν κύκλο τῆς ἀστικῆς τάξεως (μεγαλοαστῶν καὶ μεσαίων), ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ προέλθουν οἱ ἡγέτες καὶ καθοδηγητὲς τῆς Ἐπανάστασεως.

Εἶναι γεγονὸς πιά, πὼς στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ ἀστικὴ τάξη συγκεντρώνει στὰ χέρια της τὴν οἰκονομία, μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν στήριξη τῆς Κρατικῆς φορολογίας, πιστεύει ὅμως ὅτι, ἐπιτέλους, πρέπει νὰ γίνῃ πραγματικὴ καὶ ἡ ἀντίστοιχη συμμετοχὴ τῆς στὴν ἐξουσία, πού θὰ δικαιώσει τὸ κοινωνικὸ αἶτημα: ἐκεῖνος πού παράγει καὶ πληρώνει, νὰ κατέχει καὶ τὴν ἐξουσία.

3. Σ' αὐτὴ τὴν τεταμένη ἀτμόσφαιρα, μετὰ ἀπὸ ἐκλογὲς συγκαλοῦνται «οἱ Γενικὲς Τάξεις» στὶς 5 Μαΐου 1789 καὶ ἡ πολυπληθέστερη ἀπὸ αὐτὲς Τρίτη τάξη ἀξιώνει ἀπὸ τὸν Λουδοβίκο 16ο κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μεταρρυθμίσεις. Στὴν ἄρνηση τοῦ Λουδοβίκου νὰ ἱκανοποιῆσει τὰ αἰτήματα τῆς Τρίτης τάξεως, συνασπίζονται μ' αὐτὴν οἱ φιλελεύθεροι εὐγενεῖς καὶ μεταρρυθμιστὲς κληρικοὶ καὶ ἀποτελοῦν τὴν «Ἐθνικὴ Συνέλευση» στὶς 17 Ἰουνίου 1789, ἡ ὁποία στὶς 9 Ἰουλίου αὐτοανακηρύσσεται σὲ «Συντακτικὴ Συνέλευση» μὲ ἀποστολὴ

τήν ψήφιση Συντάγματος, πού θά καταργεί τήν απόλυτη μοναρχία¹.

Ἡ συνεχιζόμενη ἀντίδραση τοῦ Λουδοβίκου καί ἡ ἀντιμετώπιση τῶν ἐπαναστατῶν μέ τις στρατιωτικές δυνάμεις στό Παρίσι, προκαλοῦν τήν λαϊκή ἐξέγερση καί τήν κατάληψη τοῦ φρουρίου τῆς Βασιλῆς στίς 14 Ἰουλίου 1789, πού βέβαια εἶχε συμβολικό μόνο χαρακτήρα, ἀφοῦ στίς ἐκεῖ φυλακές ὑπῆρχαν τότε μόνο 7 ποινικοί κρατούμενοι.

Ἡ ἐξέγερση μεταφέρεται ἀπό τήν πρωτεύουσα καί στήν ἐπαρχία, μέ τις ἐπαναστατικές ἐπιτροπές καί ἡ ἀχαλίνωτη θία τῶν λαϊκῶν τάξεων δημιουργεῖ τὸ ἀπαίσιο κλίμα, πού ὀνομάσθηκε «Μεγάλος Τρόμος».

Στίς 4 Αὐγούστου 1789 ψηφίζεται ἡ κατάργηση τῶν προνομίων τῶν εὐγενῶν καί ὀρισμένων φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων, στήν συνέχεια δέ, στίς 26 Αὐγούστου ἡ Ἐθνική - Συντακτική Συνέλευση ἐμφανίζει σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο τις ἀρχές, πού τήν ἐστήριζαν: Ἐλευθερία, ἰσότητα, ἰδιοκτησία, ἐθνική κυριαρχία, χωρισμὸ τῶν ἐξουσιῶν, ἔθνικη ἐκπροσώπηση, δίκαια κατανεμημένη φορολογία κλπ. Αὐτὲς οἱ ἀρχές πού συνοπτικὰ παρέμειναν στήν Ἱστορία μέ τρεῖς βασικές λέξεις: Ἐλευθερία, ἰσότης, ἀδελφότης, εἶναι πλέον καταγεγραμμένες στήν «Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου καί τοῦ Πολίτη»² πού ἀποτελεῖ μιὰ ἐξειδικευμένη προέκταση τῆς «Διακηρύξεως τῆς Ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς» τοῦ 1776.

Παράλληλα διαμορφώνονται διάφορες πολιτικές λέσχες (κόμματα) πού μαζί μέ τὰ συλλογικὰ ὄργανα τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς τοῦ Παρισιῦ, τῆς γνωστῆς «Κομμούνας», θά πρωταγωνιστήσουν στήν ἐξέλιξη τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τις πιὸ γνωστὲς καί δυναμικὲς Λέσχες (κόμματα) στήν ἐποχὴ ἐκείνη) «τῶν Ἰακωβίνων» καί τῶν «Κορντελιέ», ὀνόματα πού προέρχονται ἀπὸ δύο παλαιὰ μοναστήρια, ὅπου εἶχαν ἐγκαταστήσει τις ἔδρες τους.

Οἱ Ἰακωβίνοι ἀρχικὰ ἐκπροσωποῦ-

σαν τήν συντηρητικὴ ἀστική ἰδεολογία καί ὑποστήριζαν «τοὺς Πατριώτες» τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἀργότερα ὅμως διασπῶνται καί τὰ περισσότερα μέλη γίνονται δημοκρατικοὶ καί ἀντιμοναρχικοί. Ἀντίθετα ἡ λέσχη τῶν Κορντελιέ, πού συγκεντρώνει τοὺς μικροαστοὺς καί τοὺς ἐργατοτεχνίτες τοῦ Παρισιῦ, εἶναι ἔντονα ριζοσπαστικὴ καί ἀντιμοναρχικὴ καί κινητοποιεῖ τις μεγάλες μάζες τῶν ἀποκλήρων.

4. Μετὰ ἀπὸ ἐκλογὲς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1791, σχηματίζεται Νομοθετικὴ Συνέλευση, πού περιορίζει σημαντικὰ τήν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ Λουδοβίκου.

Σ' αὐτὴν τήν Συνέλευση ὁ συσχετισμὸς τῶν δυνάμεων ἀλλάζει. Ἡ πλειοψηφία τοῦ κέντρου περιλαμβάνει τοὺς μεσαίους καί τοὺς μικροαστοὺς, συμμαχεῖ μέ τὴν ἀριστερὰ τῶν Γιρονδίνων καί τῶν Ἰακωβίνων καί τελικὰ, ὕστερα ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἐξεγέρσεις τῶν ἀγροτῶν καί τῶν «ἀνώμοτων ἱερέων», κηρύσσεται στίς 20 Ἀπριλίου 1792 ὁ πόλεμος κατὰ τῶν εὐγενῶν καί τῆς συμμαχίας τους μέ τὴν Αὐστρία καί τὴν Πρωσσία. Μὲ ἐμβατήριο τὴν «Μασσαλιώτιδα» πού ἀργότερα θά γίνεῖ ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων, ὁ γαλλικὸς λαὸς σπεύδει στήν γραμμὴ τοῦ Ρήνου καί μετὰ τις πρῶτες ἐπιτυχίες του, ἡ Νομοθετικὴ συνέλευση παίρνει ριζοσπαστικὰ μέτρα κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, πού καταλήγουν στήν κατάληψη τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κερραμικοῦ (10 Αὐγούστου 1792), τὴν φυλάκιση τοῦ βασιλέα καί τὴν ἀνάθεση τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας στό ἐπαναστατικὸ Συμβούλιο μέ πρόεδρο τὸν Δαντόν.

5. Κάτω ἀπὸ τὴν πίεση αὐτῶν τῶν γεγονότων ἐκλέγεται μέ καθολικὴ ψηφοφορία ἡ νέα Συνέλευση, πού ὀνομάζεται «Συμβατικὴ», ἀποτελεῖται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ μεσαίους καί μικροαστοὺς καί στίς 21 Σεπτεμβρίου 1792 καταργεῖ τὸν θεσμὸ τῆς βασιλείας, παρὰ τὴν ἀντίδραση τῶν Γιρονδίνων. Ἀρχίζει ἀπὸ τότε ἡ νέα μέτρηση τῆς ἱστορίας μέ τὸ ἔτος 1 τῆς Δημοκρατίας. Ὅμως οἱ ἀντιθέσεις τῶν ὁμάδων πού ἀπο-

τελούν την Συμβατική και οι άπαιτήσεις του ριζοσπαστικού λαϊκού κινήματος, οδηγούν σε άποτυχία την μετριοπαθή πολιτική των Γιρονδίνων και τελικά με απόφαση της Συνελεύσεως τὸν Ἰανουάριο 1793 καταδικάζεται και ἀποκεφαλίζεται ὁ Λουδοβίκος.

Παράλληλα οἱ συνεχιζόμενες πολεμικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ἐσωτερικές συρράξεις τῶν ἀντιθέτων παρατάξεων και τέλος ἡ ἐξαθλιωμένη οἰκονομία τῆς ἐπαναστάσεως, με τὰ συνακόλουθα τῆς πείνας και τῆς μαύρης ἀγορᾶς, ὅλα αὐτὰ συνθέτουν τὴν πολύμορφη κοινωνική, ἐθνική και στρατιωτική κρίση, πού στο τέταρτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ 1793, κλυδωνίζει τὴν ὑπαρξὴ τῆς Γαλλίας.

Δεῖγμα τοῦ ζοφεροῦ κλίματος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἡ δολοφονία τοῦ λαϊκοῦ ἡγέτη Μαρά πού μαζί με τὸν Ροβεσπιέρο στηριζόταν στὴν ριζοσπαστική πτέρυγα τῆς Συμβατικῆς.

Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως ἡ Συμβατική Συνέλευση ψηφίζει ἔκτακτα μέτρα: Διορίζει στὸν στρατὸ και τὰ ἐπαρχιακὰ διαμερίσματα πολιτικούς ἀντιπροσώπους, τοὺς γνωστοὺς κομισαρίους, ἰδρύει ἐπαναστατικά Δικαστήρια, γιὰ τὴν συνοπτική δίκη και καταδίκη τῶν ὑπόπτων και τῶν ἀντεπαναστατῶν και συνιστᾷ τὴν «Ἐπιτροπὴ Δημοσίας Σωτηρίας» και τὴν «Ἐπιτροπὴ Γενικῆς Ἀσφαλείας» με καθαρῶς ἀστυνομικά καθήκοντα. Ὅμως ἡ ἀντίθεση τῶν παρατάξεων τῆς Συμβατικῆς και τελικά ἡ ἐξόντωση τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων, ἀπὸ τοὺς Ὁρεινοὺς (δηλ. τοὺς ἀριστεροὺς Ἰακωθίνους και Κορντελιέ), δίνουν τὸ ἔναυσμα τῆς ἀντεπαναστάσεως, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ὁποίας σχηματίζεται με τὸν δαιμόνιο Ροβεσπιέρο «Ἐπαναστατική Κυβέρνηση» πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ 12 μόνιμα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσίας Σωτηρίας. Ἡ ἀσκηση τῆς ἐξουσίας πλέον εἶναι ἔργο τῶν τοπικῶν κομισαρίων, πού, κάτω ἀπὸ τὴν νομιμοποιημένη Τρομοκρατία και τὰ ἐπαναστατικά Δικαστήρια οδηγούν στὸν θάνατο περίπου 40.000 ἄτο-

μα. Ἡ νέα κυβέρνηση καταργεῖ τὴν χριστιανική θρησκεία, θεοπίζοντας τὴν λατρεία τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος και καθιερώνοντας νέο ἡμερολόγιο, στο ὁποῖο οἱ μῆνες ἔχουν ρίζες ἐλληνικές ἢ λατινικές π.χ. Θερμιδῶρ (θερμὸς + δῶρο) 20/7-18/8. Φρουκτιδῶρ (fructus = καρπὸς + δῶρο) 18/8-16/9 κ.ο.κ.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιουργεῖ ἀντιδράσεις και μέσα στὰ κόμματα τῆς Συμβατικῆς, ὅπου διακρίνονται ἀκρατοὶ ριζοσπάστες (Ἐμπέρ) και μετριοπαθεῖς (Δαντόν - Ντεμουλέν), πού, ἐν ἀντιθέσει με τοὺς πρώτους, ἐπιθυμοῦν τὴν κατάπαυση τῆς τρομοκρατίας. Τελικά, ἡ διατήρηση τῆς ἰσορροπίας ἐξασφαλίζεται με τὴν λύση τῆς λαϊμητόμου, στὴν ὁποία οδηγεῖται πρώτα ὁ Ἐμπέρ και ἔπειτα ὁ Δαντόν. Ὅμως σὲ λίγο, στίς 9 Θερμιδῶρ τοῦ 11 ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως, δηλ. 27 Ἰουλίου 1794, οἱ ἀπολυτετες ἰδέες τοῦ Ροβεσπιέρου, περὶ ἀρετῆς και φυσικῆς θρησκείας, πού ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ρουσσώ, συνασπίζουν γύρω του ἐχθροὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν συλλαμβάνουν μαζί με τὸν Σαιντ Ζυστ και τοὺς ὁπαδοὺς τους και τὴν ἐπομένη 28 Ἰουλίου 1794 τοὺς ἀποκεφαλίζουν.

6. Ἔτσι φθάσαμε στο τέλος τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία πλέον, ἔχοντας ἐκτελέσει τὴν ἀποστολή της, μέσα ἀπὸ ἐκρήξεις παριωτισμοῦ, ἀλλὰ και τὴν ἀθλιότητα τῆς αἰμοσυνογῶς τρομοκρατίας, ἐκφράζεται στὴν Συμβατικὴ Συνέλευση με τοὺς μετριοπαθεῖς τῆς ἀστικῆς τάξεως, πού ἀποκαλοῦνται τώρα «Θερμιδοριανοὶ» και στρέφονται στὴν ἀνασύνταξη τῆς πατρίδας με φιλελεύθερες ἰδέες. Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ἐντάσσονται: Ἡ ἀποκατάσταση τῆς θρησκευτικῆς και οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἡ κατάργηση τῶν ἐκτάκτων ἐπαναστατικῶν νόμων, ὁ περιορισμὸς τῆς λειτουργίας τῶν πολιτικῶν λεσχῶν, ἡ καταδίωξη τῶν φανατικῶν τῆς τρομοκρατίας, ἡ κατάπνιξη τῶν φιλοβασιλικῶν ἀλλὰ και τῶν ριζοσπαστικῶν ἐξεγέρσεων και ἡ ἐκπόνηση ἑνὸς νέου Συντάγματος, πού θὰ διατηροῦσε τὴν

δημοκρατία, αλλά καθιέρωνε δικαίωμα ψήφου μόνο για όσους πλήρωναν φόρο εισοδήματος, θέτοντας στο περσιθώριο πάλι τις άπορες λαϊκές μάζες. Με το νέο Σύνταγμα ή νομοθετική έξουσία άσκειται από την Βουλή, με 500 μέλη και από την Γερουσία, με 250 μέλη, ή δέ έκτελεστική από ένα 5μελές συμβούλιο, το «Διευθυντήριο».

Το Διευθυντήριο άναλαμβάνει την έξουσία τόν Όκτώβριο του 1795, άντιμετωπίζοντας δύσκολα οικονομικά προβλήματα (άνελεγκτος πληθωρισμός, άνεργία κλπ.), άπειθαρχία στο στράτευμα, πολιτικές συνωμοσίες φιλοβασιλικών, αλλά και πραξικοπήματα μελών του ίδιου του Διευθυντηρίου.

Γιά την άντιμετώπιση της έπερχομένης άναρχίας, τά μέλη του Διευθυντηρίου ζητούν την ύποστήριξη τών νικητών στρατηγών και με την προτροπή του μέλους Σειγιέρ ο πλέον λαοφιλής στρατηγός Ναπολέον Βοναπάρτης άνατρέπει το Διευθυντήριο και άναλαμβάνει την έξουσία τερματίζοντας στις 9 Νοεμβρίου 1899, ή την 18 Μπρυμαίρ του VIII της Δημοκρατίας την τόσο συγκλονιστική αλλά και άντιφατική περίοδο της 10ετούς Έπαναστάσεως. Ταυτόχρονα ξεκινάει μιá δεκαπενταετή λαμπρή πορεία του Γαλλικού Έθνους, που θα του χαρίσει τόν Ιστορικό τίτλο του Μεγάλου Ναπολέοντος.

7. Αυτή ή άναδρομή στους πιό βασικούς σταθμούς της Γαλλικής Έπαναστάσεως, μάς έπιτρέπει να κλείσουμε αυτό το κεφάλαιο της σύντομης αυτής παρουσίας με μιá σύντομη κριτική, που μετά 200 χρόνια από τότε, είναι περισσότερο άντικειμενική. Ήταν όντως, μιá επανάσταση που είχε άφετηρία τó Ιδεώδες του Διαφωτισμού, την άνάδειξη και την προσπάθεια θιώσεως πνευματικών αξιών, με αίώνιο άντίκρουσμα, θά λέγαμε, όπως είναι ή έλευθερία, ή ισότητα και ή άδελφότητα. Όμως, παρά τις άγαθές ίσως προθέσεις αυτών που ήλέκτρισαν τά πλήθη, με αυτά τά διαχρονικά συνθήματα, γρήγορα ή Έπανάσταση ξεφυγε από τόν έλεγχο τους, ύπέστη τερά-

στια φθορά, έδίχασε σε δύο στρατόπεδα τόν κλήρο και τούς πιστούς, και κατέληξε σ' ένα λουτρό αίματος, που ώδήγησε στην δικτατορία του Μ. Ναπολέοντος.

Πώς θα μπορούσε όμως να είχε άλλη από την παραπάνω κατάληξη, όταν στο λαό έπεβλήθη ύπό την έπηρεία τών ύλιστικών κηρυγμάτων και της άπολυτοποιήσεως του ανθρώπου ο άποχριστιανισμός με την καθιέρωση της λατρείας του «Ύπερτάτου Όντος» στην θέση της άποκαλυμμένης Άληθείας του Σαρκωθέντος Λόγου;

Έτσι και στην περίπτωση της Γαλλικής Έπαναστάσεως, βλέπουμε να έπιθεβαιώνεται άδιάμυστα ο Αίώνιος Λόγος, που άκούσθηκε πρώτα από τόν Παύλο της Δαμασκού «...Σκληρόν σοι προς κέντρα λακτίζεις», αλλά και εκείνος ο Λόγος που μάς θεβαιώνει ότι «...λίθος δν άπεδοκίμασαν οί οικοδομούντες, ούτος έγεννήθη εις κεφαλήν γωνίας».

Χρειάσθηκαν δηλ. ποταμοί αίματος, για να συνειδητοποιήσει κάποτε, όχι μόνο ο λαός της Γαλλίας, αλλά γενικά κάθε άνθρωπος, πώς ή αυτονόμησή του από τόν Δημιουργό και τόν Σαρκωθέντα Λόγο Του είναι θέβαιο πώς θα τόν όδηγήσει στον πνευματικό, αλλά και τόν σωματικό θάνατο, από τόν όποιο όμως μπορεί να διασωθή θιώνοντας την έν Χριστώ έλευθερία, διότι «...έναν ο Υίός του ανθρώπου έλευθερώση ύμάς, όντως έλεύθεροι έσεσθε...».

Τό ουσιαστικό περιεχόμενο τών παραπάνω διαπιστώσεων, πολλοί είναι αυτοί που δέχονται έμμέσως, πλην σαφώς, με τις δηλώσεις που έγιναν διεθνώς, με την ευκαιρία του έφετεινού έορτασμού στην Γαλλία. Άπό πλευράς Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας ύπάρχει ή άποψη του Πάπα Έωάννη Παύλου ΙΙ, που άναφέρει ή Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης της Έπισκοπικής Συνόδου της Γαλλίας του τέλους του 1988³: «Γνωρίζουμε τόν χώρο, που ή ιδέα της έλευθερίας, της ισότητας και της άδελφότητας κατέχει στον πολιτισμό μας και την

ιστορία μας. Κατά θάθος εκεί βρίσκονται ιδέες χριστιανικές. Λέγω τούτο με πλήρη συνείδηση, ότι εκείνοι που πρώτοι διαμόρφωσαν έτσι αυτό το ιδανικό, δέν αναφέρονταν στη σύζευξη του ανθρώπου με την αιώνια Σοφία. Ἀντίθετα, ἤθελαν νά δράσουν ὑπέρ του ἀνθρώπου». Ἡ ἴδια Ἐπισκοπική Σύνοδος, ἀφοῦ ἀναφέρεται στις διώξεις καί στά μαρτύρια τῶν πιστῶν Καθολικῶν, λαϊκῶν καί κληρικῶν τῆς περιόδου ἐκείνης, πού ἀναδείχθηκαν ὁμολογητές τῆς πίστεως, στις δύσκολες ὥρες, πού γινόταν συστηματική προσπάθεια ἀποχριστιανισμοῦ τῆς πατρίδας, καταλήγει στό ὅτι «...ὅπως σέ κάθε φάση τῆς Ἱστορίας, πολλοί λόγοι καί πράξεις ὑπῆρξαν ἄδικοι, ἀκόμη καί ἐάν τὸ καλὸ καί τὸ κακὸ ἦταν συγκεχυμένα καί πολλοὶ δελεάστηκαν νά ἀπολυτοποιήσουν, νά ἐξαγιάσουν τις ἐπιλογές τους καί ἀμετάκλητα νά καταδικάσουν ἄτομα. Ὅμως μετὰ τὴν πάροδο δύο αἰῶνων εἶναι πιὸ εὐκόλη ἢ ἀποφυγὴ τῶν ἀκροτήτων αὐτῶν, γιατί μπορεῖ νά δῆ κανεὶς τὴν θετικὴ πλευρὰ τῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν Ἐπαναστάση».

Ἄλλὰ πέραν τῆς Γαλλικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι καί ἄλλοι πού διερωτῶνται γιὰ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως¹. Ὁ φιλόσοφος Ζάν-Μαρι Μπενουά δηλώνει: «Ἡ ἐπέτειος αὐτῆ εἶναι περισσότερο μιὰ εὐκαιρία γιὰ πένθος παρά γιὰ ἑορτασμούς». Ὁ ἱστορικὸς τῆς Σορβόνης Πιέρ Σωνὺ ἐρωτᾷ: «Γιατί θὰ ἔπρεπε νά ἑορτάσουμε μιὰ ἀποτυχία;» Μιὰ φοιτήτρια στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μῆτς ἐπιλέγει: «Μετατρέπουμε τὰ τέρατα σὲ ἥρωες» καί ὅτι «ὁ Χίτλερ καί ὁ Ροβιεσπέρος ἦταν ἕνα καί τὸ αὐτό». Τέλος ὁ ἐκ τῶν ἀναθεωρητῶν Φρανσουά Φυρὲ σ' ἕνα πολυσέλιδο βιβλίο του διαπιστώνει ὅτι «οἱ Γάλλοι ἔχουν συνειδητοποιήσει ὅτι ἡ ἐπαναστάση ἦταν ἕνα ὑπέροχο γεγονός, τὸ ὁποῖο ὅμως εἶχε κακὴ ἔκβαση». Βέβαια κατὰ τοὺς ἀριστοτελεῖς ἱστορικοὺς ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάση ἦταν ἡ μητέρα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μπολσεβίκων. Ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Λουδοβίκου 16ου, ὅπως ἡ δο-

λοφονία τοῦ Τσάρου, ἦταν ὁ μόνος τρόπος γιὰ νά συντριβοῦν ἡ μοναρχία καί οἱ εὐγενεῖς. Καί ὅτι ἡ περίοδος τῆς Τρομοκρατίας, ὅπως οἱ ἐκκαθαρίσεις τοῦ Στάλιν ἦταν μιὰ ἀπαραίτητη μεταβατικὴ περίοδος πρὸς τὴν δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, πράγμα ὅμως πού δέν ἔγινε στὴν κοιτίδα τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν Γαλλία.

Γ'.

1. Μετὰ τὴν ἀναγκαία ἀναφορὰ στὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καί τὴν σύγχρονη κριτικὴ τους, πού μᾶς μετέφεραν στὴν σημαντικώτερη ἴσως σελίδα τῆς Γαλλικῆς Ἱστορίας, ἅς ἔλθουμε καί εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς, στό γεγονός δηλαδὴ τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821.

Θὰ μπορέσουμε ἔτσι νά ἰδοῦμε τὸ ξεκίνημα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους μας, τοὺς κυριώτερους σταθμούς της καί τὸ ἰδεολογικὸ της περιεχόμενο, ὥστε, στὴν συνέχεια νά κάνουμε τοὺς συσχετισμούς τῶν δύο Ἐπαναστάσεων καί νά ἀντλήσουμε τὰ ἀντίστοιχα συμπεράσματα.

2. Ἡ ἀφετηρία τῆς Παλιγγενεσίας μας ἦταν ἡ σύσταση κατὰ τὸ 1814 εἰς τὴν Ὀδησὸ τῆς Ρωσσίας, τῆς ἀποκληθείσης Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τοὺς Νικόλαο Σκουφᾶ, Ἀθανάσιο Τσακάλωφ καί Ἐμμανουὴλ Ξάνθο. Οἱ ἰδρυτὲς αὐτοί, τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν², ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Κων. Παπαρρηγόπουλος, ἐφλέγοντο ἀπὸ τὸν πόθον τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους, μετὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, εἶχαν δὲ πολλὰ ὀργανωτικὰ καί φυσικὰ προσόντα, ὥστε μετὰ ἀπόλυτη μυστικότητα νά μιήσουν πρόσωπα ἱκανὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς διασποράς, γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους. Ἦσαν, κατὰ τὸ λεκτικὸν τοῦ Παπαρρηγοπούλου: «...ἄνθρωποι ἔντιμοι, ἀλλ' ἀκατανόμαστοι (ἄγνωστοι στοὺς πολλούς), οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νά κινήσωσιν εἰς ἐπαναστάσιν τὸ ἔθνος καί νά συστήσωσιν ἑταιρείαν μυστικὴν σκοποῦσαν νά καθυποβάλλῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ἀπάσας τοὺς ἔθνους

τάς τάξεις κληρον, φαναριώτας, προεστῶτας, ναύτας, άρματωλούς, κλέφτας λογίους, έμπόρους, γεωργούς».

Πράγματι οί πρωτεργάτες του Ἐγῶνα άπευθύνθηκαν στον λαό όλόκληρο, χωρίς διακρίσεις και ταξικές προμετωπίδες. Ο Ιστορικός Ἰω. Φιλήμων, συγκεκριμένα αναφέρει στο «Δοκίμιο τής Ἱστορίας τής Ἑλληνικής Ἐπαναστάσεως» 514 μέλη τής Φιλικῆς Ἐταιρείας, από τά όποία 242 ἦσαν έμποροι, 13 γραμματεῖς έμπόρων, 30 δάσκαλοι, 5 νομικοί, 16 ιατροί, 3 φαρμακοποιοί, 6 λόγιοι, 27 ναυτικοί, 12 πλοίαρχοι, 24 κληρικοί από τους όποιους οί 2 έπίσκοποι, 41 στρατιωτικοί κλπ.

Εἰς τό προσκλητήριο τής Φιλικῆς Ἐταιρείας ἡ έπανάσταση τῶν άπανταχού τής Εὐρώπης Ἑλλήνων, αλλά κυρίως τῶν «αἰχμαλώτων πολέμου (μέ τους τούρκους) και ὄχι δούλων»⁶ του Ἑλλαδικού χώρου, κατά τόν χαρακτηρισμό του Ἀδ. Κοραῆ (στην δλομέλεια τής Συνελεύσεως τής «Ἐταιρείας Παρατηρητῶν του Ἄνθρώπου» στο Παρίσι τό 1803) ἡ άπάντηση υπήρξε άμεσος και ένθουσιώδης, διότι άνταπεκρίνεται «εις τάς προαιρέσεις του ἔθνους» κατά τόν Κ. Παπαρρηγόπουλο.

Παρά τό γεγονός, ότι, μετά τήν Γαλλική Ἐπανάσταση, στην Εὐρώπη του 18ου-19ου αἰῶνος εἶχε γιγαντωθῆ τό ρεύμα τής αναδημιουργίας έθνικῶν κρατῶν έν τούτοις ἡ κυριαρχία τής Αὐστροουγγαρίας στον χώρο τής Κεντρικῆς Εὐρώπης και ἡ έπανάσταση του στρατού εἰς τήν Ἰσπανία κατά του Φερδινάνδου του Ζ' ἦσαν γεγονότα άποτρεπτικά για τόν Τσάρον Ἀλέξανδρο, νά δεχθῆ τήν ἡγεσία τής Φιλικῆς Ἐταιρείας και νά ένισχύσει τήν σχεδιαζομένη Ἑλληνική Ἐπανάσταση.

Ἔτσι οί Φιλικοί ἦσαν αναγκασμένοι νά προβάλλουν στις μυστικές συνεννοήσεις τους, μέ τους εκπροσώπους τῶν τοπικῶν έφορειῶν σ' όλόκληρη τήν Ἀνατολή, [άπό τῶν παραδουναβίων Ἡγεμονιῶν μέχρι τής Μάνης και άπό τῶν Ἰονίων Νήσων μέχρι τῶν παραλίων τής Μ. Ἀσίας], άγνωστον Ὑπερτάτην Ἀρχήν, έν όνόματι τής όποίας ἤρχιζον τόν ά-

πελευθερωτικόν Ἀγῶνα, άφήνοντας όμως νά έννοηθῆ ότι αὐτή δέν ἦτο άλλος παρά ο Αὐτοκράτωρ τής Ρωσίας, ο όποίος παρά τάς δικαιολογημένες άντιρρήσεις του, τελικῶς, θά ύπεστήριζε τόν Ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ὅσον όμως έξαπλώνεται ἡ όργάνωση και ἡ δράση τής Φιλικῆς Ἐταιρείας οί έπικεφαλῆς αὐτῆς κατενόησαν ότι έπέστη πλέον ο χρόνος νά όρισθῆ Γενικός Ἐπίτροπος τής Ἀρχῆς, άνδρας ικανός, μετά δέ άλλεπαλλήλους βολιδοσκοπήσεις και εκτιμήσεις τής ὄλης καταστάσεως, προετιμήθη διά τό αξίωμα τουτο ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γενναίος στρατιωτικός και ύπασπιστής του Τσάρου, αντί του πολυμηχάνου Ὑπουργού αὐτου, του Ἰωάννου Καποδίστρια. Ὁ τελευταίος τήν έποχήν εκείνην εἶχε σοβαρούς λόγους νά μὴν αναλάβῃ τήν ἡγεσίαν του Ἀγῶνος (ἦτο πεπεισμένος ότι τότε χρειάζετο άνδρας μέ πολεμικὰς ικανότητες και ὄχι ἕνας πολιτικός περιωρισμένος στα καθήκοντα τής ρωσικῆς πολιτικῆς) προέτρεψε όμως εἰς αὐτήν τόν Ὑψηλάντην και του ύποσχέθηκε στον κατάλληλο χρόνο συμπαράσταση και επιτυχία.

Ἡ άνάληψη τής ἡγεσίας από τόν Ὑψηλάντη, στα τέλη του Ἀπριλίου του 1820, χωρίς νά σημάνει τήν διάλυση τής Φιλικῆς Ἐταιρείας, άποτελεῖ και τήν διακαίωση τής ύπάρξεως και τής άποστολῆς τῶν Φιλικῶν, ἡ όποία συνίστατο στην προπαρασκευή τής έπαναστάσεως και τήν καλλιέργεια τής έλπίδας τῶν Ἑλλήνων σέ μιά έξωτερική έπικουρία.

Ἡ συνέχεια τῶν γεγονότων εἶναι γνωστή και έπιγραμματικά θά τά αναφέρω, μιά που ο χρόνος δέν μάς επιτρέπει περισσότερες και εκτεταμένες αναφορές.

Στα τέλη του Φεβρουαρίου 1821 ο Ὑψηλάντης διέρχεται τόν Προϋθο ποταμό και στρατοπεδεύει στο Ἰάσιο τής Μολδαβίας, από τό όποιο άπευθύνει τήν γνωστή προκήρυξη προς ὄλους τους Ἑλληνες: «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος» και παρομοίαν προς «Ἄνδρες Γραικούς, ὄσοι εύρίσκασθε εἰς Μολδαβίαν και Βλαχίαν»⁵. Τό χαρακτηριστι-

κόν τῆς δευτέρας εἶναι ὅτι περικλείει τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τοῦ Ἄγωνος, δηλ. τὴν πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους, ὡς ὑπερτάτης ἀξίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων κάθε θυσία εἶναι ἀναγκαία. Γράφει συγκεκριμένα ἢ προκήρυξη τοῦ Ὑψηλάντη:

«...Ἡ Ἑλλάς ἅπασα ἐπίασε τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸν θαρὺν ζυγὸν τῶν βαρβάρων, καὶ ἐνατενίζουσα εἰς τὸ μόνον νικητήριον ὄπλον τῶν Ὁρθοδόξων, τὸν τίμιον, λέγω, καὶ ζωποῖον Σταυρόν, κράζει μεγαλοφώνως ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγάλης καὶ κραταιᾶς δυνάμεως, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νικῶμεν! Ζήτω ἡ ἐλευθερία!»

Τὸ στρατιωτικὸ ἐγχείρημα τοῦ Ὑψηλάντη, ἔλλειπει συνοχῆς, πειθαρχίας καὶ ὁμοιογενείας τῶν στρατιωτῶν καὶ παρὰ τὸν ἀπέλπιδα ἥρωισμό τῶν 500 τοῦ Ἱεροῦ Λόχου στὸ Δραγατσάνι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1821, κατέληξε σὲ ἀποτυχία. Εἶχε ὅμως καὶ τὶς θετικὰς συνέπειες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο. Πραγματοποιήθηκε ἀντιπερισπασμὸς στὴν Τουρκία, ποὺ ἀναγκάσθηκε νὰ κινηθῆ πρὸς βορρᾶν ἐνῶ τὸ ἄκουσμα τοῦ ξεσηκωμοῦ στὸν νότο, στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο, ἐνίσχυσε τὴν ἀπόφαση τῶν προκρίτων, τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐπικεφαλῆς τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

3. Μὲ ἀφετηρία τὴν 23ην Μαρτίου 1821, ὅποτε ἀπελευθερώνεται ἡ Καλαμάτα καὶ στὴν Ἁγία Λαύρα ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ἄνδρέας Ζαΐμης καὶ ὁ Ἄνδρέας Λόντος κηρύττουν τὴν ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο, ἢ Παλιγγενεσία τοῦ ἔθνους γίνεται πραγματικότης. Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', οἱ μάχες τῆς Ἀλαμάνας, τῆς Γραβιᾶς καὶ τοῦ Βαλτετσίου, τῶν Βασιλικῶν καὶ τῆς Τριπολιτσᾶς, μὲ ἥρωες τὸν Ἀθανάσιο Διάκο, τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσο, τὸν Θεόδωρο Κολοκοτρῶνη, τοὺς Μαυρομιχαλέους, εἶναι στιγμὲς ἀνεπανάληπτες γιὰ τὴν Ἱστορία τοῦ Ἑ-που, ἀλλὰ ἀκόμα σὰν ἀξία ἀπόλυτης

θνους μας, καὶ σφραγίζουν τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Ἐπαναστάσεως.

Στὴν συνέχεια στὰ 1822 σημειώουμε τὴν ἐξέγερση στὴν Νάουσα καὶ τὴν Βέροια, τὴν σφαγὴ τῆς Χίου, τὰ κατορθώματα τοῦ Κανάρη στὴν Χίο, τὴν μάχη τοῦ Πέτα, τὴν θρυλικὴ νίκη τοῦ Κολοκοτρῶνη στὰ Δερβενάκια, κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ τὴν πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Παράλληλα, μὲ τὶς τοπικὰς Συνελεύσεις καὶ τὶς Ἐθνοσυνελεύσεις τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ Ἄστρους, σχηματίζεται ἡ πρώτη πολιτικὴ ὀργάνωση τῶν ἀπελευθερωμένων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ συνεχίζονται οἱ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν Τούρκων. Βέβαια τὸ μικρόβιο τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τοῦ τοπικισμοῦ ὀδηγεῖ στὶς ἐμφύλιες συρράξεις τοῦ 1824 καὶ θὰ χρειασθῆ ἡ γενναιότης καὶ ἡ ὑψηλοφροσύνη πολλῶν καπεταναίων τοῦ Ἄγωνα, γιὰ νὰ φθάσει σὲ νικηφόρο τέλος ἡ ἐπανάσταση τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων τὸ ἔτος 1829.

Δ'.

1. Παρατηρώντας τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν δύο ἐπαναστάσεων, στὶς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε μποροῦμε σήμερα νὰ κάνουμε τοὺς ἀναγκαίους συσχετισμοὺς καὶ νὰ ἀντλήσουμε χρήσιμα συμπεράσματα, γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἀξιοποίησή τους στὴν ἱστορικὴ μας πορεία.

Εἶπαν πολλοὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς Γαλλικῆς τοῦ 1789 καὶ ὀφείλεται στὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχαν οἱ ἀρχὲς τῆς τελευταίας στὴν διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὅμως ἡ ἀκριβέστερη προσέγγιση τῶν γεγονότων μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθινὴ σχέση τῶν δύο ἐπαναστάσεων, ποὺ ἄλλωστε ἀπέχουν μεταξύ τους καὶ 32 χρόνια. Ὁ μόνος ἰδεολογικὸς σύνδεσμος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ἄγωνα γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀνεξαρτησία, θὰ μποροῦσε νὰ ἐντοπισθῆ στὴν ἀξία τῆς ἐλευθερίας, ὅχι μόνον σὰν ἓνα οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἀκόμα σὰν ἀξία ἀπόλυτης

σπουδαιότητα, αντιτιθέμενη προς την ιδέα της άνυπαρξίας, δηλ. του θανάτου του ανθρώπου⁷. Έτσι, για το ξεκίνημα του '21 επικρατεί όχι έννοιολογικά, αλλά ουσιαστικά και σαν υπαρξιακή κραυγή άπελπισίας το σύνθημα «Έλευθερία ή θάνατος».

Οι άλλες δυο άρχές της Διακηρύξεως της Γαλλικής Έπαναστάσεως, της ισότητας και της αδελφότητας, έλειτούργησαν διαφοροτρόπως, όπως γράφει και ο Άκαδημαϊκός Εύαγ. Μουτσόπουλος, διότι ή μὲν ισότης υπήρξε για τους Γάλλους, αίτημα άπαλλαγής της γαλλικής κοινωνίας από το δυναστευτικό σύστημα της έλέω Θεού βασιλείας και της συναφούς άριστοκρατίας, ενώ για το σύνολο του Έλληνικού Λαού, ή ισότης είχε περιεχόμενο, ότι ενώπιον του τούρκου κατακτητή ή για 400 χρόνια έθνική καταπίεση, άπαιτούσε από όλους ανεξαιρέτως την επί ίσοις όροις συστράτευση για την έκπλήρωση του κοινού πόθου της έλευθερίας. Τέλος ή αδελφότης των Έλλήνων, δὲν ήτο κάτι το νέον, το όποιον άνέμενον να τους το υποδείξουν οι συρφετοί των άλληλοσπαρασσομένων γάλλων πολιτών της περιόδου της κομματικής αντιπαλότητας και της τρομοκρατίας, που προαναφέραμε. Την αδελφότητα την έβίωσαν ουσιαστικά και άτυποκρίτως όλοι οι Έλληνες, σφυρηλατημένοι στις δοκιμασίες των 400 χρόνων τουρκικής κατοχής, άφου την έστήριζαν στην κοινή χριστιανική πίστη, πρωταρχικό στοιχείο της Έθνεγερσίας, σαν αντίδοτο κατά του ισλαμισμού.

Έπειτα ή έθνική συνείδηση των Έλλήνων δὲν είχε ποτέ άτονήσει στις καρδιές τους⁸, γι' αυτό και δὲν άνέμενε τά ιδεώδη της Γαλλικής Έπαναστάσεως, ώστε να άφυπνισθί. Υπήρχε ο συνεκτικός δεσμός της κοινής καταγωγής, της γλώσσης, της πίστεως και του δικαίου, ο όποιος εκφράζει την έθνική συνείδηση ζωηράν και άγωνιστικήν. Και αὐτή ή ένότης δὲν ήτο κάτι το έπίκτητον δια τον τότε Έλληνισμόν, ήτο πνευματική δύναμις άκαταμάχητος, όπως γράφουν εις την «Έκλογήν των νόμων» οι Λέ-

ων και Κωνσταντίνος «οί σοφοί και φιλευσεβείς ήμῶν βασιλείς», δύναμις «τομωτέρα ξίφους παντός τῆ του έπ' αὐτῆ θεραπευομένου δυνάμει κατά των πολεμίων υπάρχουσα κατώρθωνεν ειρηναίον ήμῖν καθίστασθαι το βασίλειον και εύσταθές το πολίτευμα»⁹.

Βεβαίως δὲν παραγνωρίζομε την συμβολή των ιδεών του γαλλικού διαφωτισμοῦ και των άρχῶν της Γαλλικής Έπαναστάσεως, όπως διατυπώθηκαν στην προαναφερθεία «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου» του 1789, σαν στοιχείων που επηρέασαν την άποστολή και τα κηρύγματα ώρισμένων οδηγῶν του έθνους μας, εκείνη την εποχή, όπως ο Ίω. Καποδίστριας και ο Ρήγας Φερραίος.

Όμως για σύσσωμο τον Έλληνισμό του 1821, ή φλόγα της έλευθερίας δὲν άνέμενε τον άνεμο του 1789 για να άνναξωπυρωθί. Ήταν άναμμένη μέσα στις καρδιές και χωρίς να έξωτερικεύεται άκαιρα, παρέμενε άσθηστη και συνετηρείτο με το όραμα «...πάλι με χρόνους με καιρούς...» από την έπομένη άκόμη ήμέρα της 29ης Μαΐου 1453. Αὐτή ή πίστη στην Άνάσταση του Γένους από την φρικτή αίχμαλωσία των Τούρκων, έστήριξε και έθήρμανε όλες τις ψυχές των Έλλήνων για 400 χρόνια, μέχρις ότου ήρθε ή ώρα του ξεσηκωμοῦ.

Την έκφραση της έθνικής συνειδήσεως την θλέπομε έντονα και στην Διακήρυξη της Β' Έθνοσυνελεύσεως στο Άργος, το 1823, που συνέταξε ο Θεόδωρος Νέγρης και την άναφέρει ο άείμνηστος Άκαδημαϊκός και Καθηγητής της Νομικής Σχολής Γεώργιος Μαριδάκης, σε σχετικό πανηγυρικό λόγο. Διαβάζουμε στο αντίστοιχο άπόσπασμα: «...κηρύσσεται ενώπιον Θεοῦ και ανθρώπων ή πολιτική των Έλλήνων υπαρξίς και ανεξαρτησία... καθώς άνήκει εις ανθρώπους πάτριον έχοντας τον θάρβαρον να καταπολεμῶσι και την Πατρίδα να άπελευθερώσων»⁶.

2. Ένας άλλος διαφορισμός των δύο Έπαναστάσεων, είναι ο χαρακτήρας τους, άν άποτελοῦν δηλ. ταξικήν ή έθνι-

κὴν ἐπανάστασιν⁹. Καὶ γιὰ μὲν τὴν Γαλλικὴ τὸ ζήτημα ἀναλύθηκε ἐπαρκῶς μέχρι τώρα, γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ὅμως, ὑπάρχει παρομοία ἄποψις, πλὴν αὐτὴ ἀπεδείχθη ἀνιστόρητος. Συγκεκριμένα, εἶναι ἡ ἀρχικὴ καὶ βασικὴ ἀντίληψη τοῦ ἱστορικοῦ Γιάννη Κορδάτου ἀπὸ τὸ 1924, ποὺ τὴν συμερίζονται ἀρκετοὶ πολιτικοί, ἱστορικοὶ καὶ κοινωνιολόγοι τῆς ἀριστερᾶς ἰδεολογίας, ὅτι δηλ. «...ἡ φεουδαρχία, τσιφλικάδες, κληρὸς κλπ. ἦταν ἀντίθετος σὲ κάθε ἐθνεγεσία...» καὶ ὅτι «...τὰ κινήματα τοῦ 1770, καθὼς καὶ τὸ 1821 εἶναι ταξικὸς πόθος τῆς ἀστικῆς τάξης νὰ γίνῃ καθεστῶς».

Βέβαια, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς συντριπτικῆς κριτικῆς αὐτῶν τῶν αἰρετικῶν ἀπόψεων, ἐκ μέρους ἀντικειμενικῶν ἱστορικῶν, ὁ Κορδάτος τελικὰ ἀναθεώρησε τὶς ἀρχικὲς του ἀπόψεις τόσο κατὰ τὸ 1940, ὅσο καὶ κατὰ τὸ 1957, ὅταν τελικὰ δέχεται ὅτι ὅλοι οἱ πόλεμοι κατὰ τῆς Τουρκίας ἦταν ἀπελευθερωτικοὶ καὶ ὅτι «δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε τὴν ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ὡς κίνημα πολιτικοκοινωνικὸ καὶ οὕτε μὲ σημερινὰ ἰδεολογικὰ κριτήρια νὰ ἐρμηνεύουμε ὀρισμένα γεγονότα τοῦ Εἰκοσιένα». «Ὁμως δὲν χρειαζόταν νὰ περιμένουμε τὴν ὄψιμη ἀναθεώρηση τοῦ Κορδάτου, γιὰ νὰ πεισθοῦμε ὅτι τὸ '21 δὲν ἦταν ταξικὸς ἀγώνας. Πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι κάτι τέτοιο ὅταν στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχεν ἀστικὴ τάξη, ἀφοῦ αὐτὴ συναντάται μόνο στὰ βιομηχανικὰ κέντρα, ποὺ τότε ἦσαν ἀνύπαρκτα, ὅπως μᾶς θυμίζει ὁ Δ. Παπαθανασόπουλος ἐπικαλούμενος καὶ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ξεν. Ζολῶτα;¹⁰

Ἀλλὰ ἀκόμη, γιὰ ποιὸν ταξικὸ ἀγῶνα μπορούμε νὰ μιλήσουμε τὴν στιγμή ποὺ ὀλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς λαός, πῆρε τὰ ὄπλα καὶ θῆκε στὰ βουνὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν κοινὸ ἐχθρό, τὸν Τούρκο; Ἐδῶ, δὲν ξεσηκώθηκε, ὅπως στὴν Γαλλία, μιὰ τάξη ἐναντίον μιᾶς ἄλλης, οὔτε ὑπῆρχαν εὐγενεῖς καὶ πληθεῖοι, ἀριστοκράτες καὶ δοῦλοι. Ἐδῶ, τόσο ἀπὸ τὴν σύνθεση τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ποὺ προαναφέραμε, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν ρόλο τῶν προεστῶν, τῶν ἀρματολῶν, κλε-

φτῶν, καπεταναίων, καραβοκύρηδων, δεσποτάδων, παπάδων, δασκάλων, τσοπάνηδων καὶ γεωργῶν, —ποὺ καθένας βρέθηκε ὅπου ὁ ἀγῶνας τὸν καλοῦσε, μὲ τὰ ὑλικά ἐφόδια ποὺ διέθετε, τὸν λόγο καὶ τὸ λιανοντούφεκο ἀκόμη,— γίνεταί ὀλοφάνερο, ὅτι κάθε Ἕλληνας ἐγίνε πρωταγωνιστὴς στὸν ὑπὲρ πάντων Ἀγῶνα. Ἐπιγραμματικά, ἀλλὰ τόσο εὐστοχα ἕνας ἄλλος Ἀκαδημαϊκὸς ὁ Κων)νος Ζεγγέλης ἀποδίδει τὸν καθολικὸ ξεσηκωμὸ τῶν Ἑλλήνων, γράφοντας: «Ὁ παππᾶς καὶ ὁ δάσκαλος ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ δύο ἀχώριστοι συνεργάται τῆς εὐγενεστάτης συνωμοσίας ἢ ὁποία λέγεται ἐθνικὴ ἀνάστασις. Ἡ πυρίτις ἐφλόγιζε τὸ ντουφέκι τοῦ ἀγωνιστοῦ ἀλλ' οἱ δύο αὐτοὶ ἐφλόγιζον τὴν ψυχὴν του»⁶. Ἀλλωστε, γιὰ ποιά ταξικὴ διαφορά μπορούμε νὰ μιλήσουμε μεταξὺ λαοῦ καὶ κληροῦ, ὅταν ὁ φόρος ἄϊματος τοῦ τελευταίου στὸν κοινὸ ἀγῶνα εἶναι συγκλονιστικὸς, σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Πουκεβίλ, κατὰ τὴν ὁποία στὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως ἀπαγχονίστηκαν ἢ ἀποκεφαλίστηκαν 11 πατριάρχες, 100 ἐπίσκοποι καὶ 6000 κληρικοὶ γενικῶς ποὺ ἀπέθαναν μὲ φρικτὰ βασανιστήρια.

Ἄν ἀναλογισθοῦμε, ἀκόμη μιὰ φορὰ τὶς ἀβυσσολέες ἀντιθέσεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ποιά σύγκριση μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς πραγματικότητος, ποὺ προβάλλει ἀπὸ τὰ κείμενα, τὶς πηγές καὶ τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821, «ὅπου προβάλλουν ὀλόφωτα τὰ πρόσωπα καὶ αἱ ἰδέαι τῆς πατρίδος, τῆς θρησκείας, τῆς Ἐλευθερίας, τῆς Πολιτείας, τῆς Δικαιοσύνης. Ζωντανὴ περιουσία τοῦ Γένους εἶναι ἡ πολυδύναμος παράδοσις, ὁ ἀνθρωπισμὸς, ἡ ἱστορία, τὸ Πνεῦμα. Εἶναι ἡ σφυρηλάτησις τῆς ἐνότητος καὶ τῆς συζεύξεως Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ»¹⁰.

Τὴν ἴδια ἀποψη, γιὰ τὴν ἀνυπαρξία ταξικῆς χαρακτῆρα στὸν Ἀγῶνα τῆς Ἐθνεγεσίας, διατυπώνουν τόσο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος στὴν Α' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύ-

ρου τὸ 1822, πού ὑπογραμμίζουν «...ὅτι ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος εἶναι ἔθνικὸς καὶ καμμία ἀπολύτως σχέσιν δὲν ἔχει μὲ ἀρχὰς στασιώδεις καὶ ἰδιωτελεῖς», ὅσο καὶ ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Νικόλαος Βλάχος, ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει: «Ἡ φυλὴ ὀλόκληρος εἶχε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξεγέρσεως, ἡ φυλὴ ὀλόκληρος ἠγωνίσθη μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς ὀδόντας διὰ τὴν πατρίδα... καὶ αἱ θυσαίαι ἐξησφάλισαν τὸ πρῶτον σκῆνωμα τῆς ἔθνικῆς ἐλευθερίας... Ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς τῶν χωρίων, μοναχοὶ τῶν μονῶν, ἀγρόται, δουλοπάροικοι... ναυτιλλόμενοι... ἔμποροι... ταπεινοὶ διδάσκαλοι, οἱ φρουροὶ τῆς ἐννόμου τάξεως... ἀρματολοὶ, οἱ κλέφτες καὶ οἱ πειραταὶ τῆς θαλάσσης: ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν, εἶναι οἱ πρωτεργαταὶ τῆς ἔθνικῆς ἀνεξαρτησίας»¹⁰.

3. Πιστεύω πὼς ἐμασκρυόρησα ὅμως, ὅταν μιλάει κανεὶς γιὰ τὴν Ἐθνικὴ μας Παλιγγενεσία καὶ μάλιστα διαστέλλοντάς τὴν πρὸς τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1789, πού τόσο διαφορετικὲς προϋποθέσεις εἶχε καὶ τόσες ἀντινομίες σημάδεψαν τὴν πορεία της, αὐτὸ εἶναι νομίζω ἐπιτρεπτό, γιατί τὸ ἀπαιτεῖ ἡ συναίσθησις τοῦ ἀνεξόφλητου χρέους στὴν μνήμη ἐκείνων τῶν ἀθανάτων πρωτεργατῶν τοῦ Ἐπους πού λέγεται 1821.

Εὐχομαὶ ἡ σημερινὴ ἀφετηρία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1989-1990 νὰ εἶναι γιὰ τὴν Χ. Ε. Ε. ἕνας σταθμὸς προβληματισμοῦ πᾶνω στὰ ἑλληνικὰ ἱστορικὰ ζητήματα, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὰ θέματα τῆς ἐπικαιρότητος πού ἀπαιτοῦν τὴν διερεύνησίν τους μὲ τὸ πρίσμα τῆς Χριστιανικῆς Ἀλήθειας. Ἔτσι, σάν

χριστιανοὶ Ἐπιστήμονες, θὰ εἶμαστε σὲ θέση νὰ δίνουμε τὴν ἀπάντησι τῆς πραγματικῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ σὲ ὅσα κατὰ καιροὺς, ἡ ἀνεύθυνη ἱστοριογραφία προσπαθεῖ νὰ ἐμφανίσῃ σάν ἱστορικὴ ἀλήθεια, στὰ μέτρα εὐτελῶν σκοπιμοτήτων.

ΙΩ. Γ. ΚΑΤΣΟΜΗΤΡΟΣ

Π Η Γ Ε Σ

1. «Ἱστορία Νεώτερη καὶ σύγχρονη» (1789-1909) Β. Σκουλάτου - Ν. Δημητράκοπούλου - Σ. Κόνδη, ἔκδ. ΟΕΔΒ.

2. «Ἡ Γαλλικὴ Διακήρυξη» ἄρθρα Καθηγητοῦ Ν. Α. Ἀντωνοπούλου εἰς ἐφημ. «ΕΣΤΙΑ» 26/8-31/8/89.

3. Περιοδικὸν «Εὐθὺνη» τεύχος 204, Δεκέμβριος 1988.

4. Ἐφημ. «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» 9-7-89 «Γαλλία: Γιορτὲς καὶ περιουλλογὴ» ἀνταπόκρισις περιόδ. «TIME».

5. Κ. Παπαρηγοπούλου «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους». Ἐκδόσις 8η, τόμος 7ος.

6. «Τὸ Εἰκοσιένα» Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1977 (Παναγυρικὸι Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν).

7. Ἐφημ. «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» 20-7-89. Εὐαγ. Μουσοπούλου, Ἀκαδημαϊκοῦ «Ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι στὴν Ἑλληνικὴ».

8. Περίοδ. «ΑΚΤΙΝΕΣ» Μάρτιος 1971 «Ἡ ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ 1821» Β. Χαράλαμποπούλου.

9. Περίοδ. «ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ» τ. 334, Μάρ. 1986 «Γύρω ἀπὸ τὸ Ἰδεολογικὸ περιεχόμενον τοῦ 1821» Ἐλ. Ζιαζοπούλου καὶ «Θεώρησις τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821 SINE IRA ET STUDIO» Ἀχ. Γ. Λαζάρου.

10. «Χρόνος καὶ Εὐθὺνη» Δ. Παπαθανασοπούλου, Ἀθήνα 1982.

ΤΟ „ΣΤΡΕΣ” (STRES) ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Όλο και συχνότερα στην καθημερινή ζωή χρησιμοποιούμε τη λέξη «στρες» και αυτό διότι η σημασία της στη ζωή μας αποκτά συνεχώς μεγαλύτερη σπουδαιότητα, ενώ δυσκολευόμαστε να αποδώσουμε μονολεκτικά την έρμηνεία της στη γλώσσα μας. Θα πρέπει έπομένως πρώτα να όριοθετήσουμε την έννοιά της και στη συνέχεια να δώσουμε τόν όρισμό της «ύγείας» ώστε να είναι περισσότερο και όρθότερα κατανοητά τα όσα θα ακολουθήσουν.

Τί είναι τó «στρες»

Η απόδοση τής έννοιας τής λέξεως «στρες», έπειδή είναι πολυσήμαντη γίνεται περιφραστικά και, ίσως, ή απλούστερη απόδοσή της θα ήταν «ή υποβολή (ή τó να υποβληθεί κανείς) στη δράση έξωτερικών δυνάμεων», ή «σε παρατεταμένη πίεση ή ένταση ή απειλή». Ή, να βρεθεί κανείς «κάτω από την πίεση περιστάσεων ανάγκης», ή «σ' ένα τέντωμα μιās ασκήσεως», σε «σύνθλιψη κάτω από περιστάσεις», «υπό ένταση ή σφοδρότητα προσβολής», κλπ.,... σε μιá υπερένταση.

Άπό ψυχολογική άποψη, stress δημιουργείται: όταν ή διατήρηση μιās ευνόικης καταστάσεως απειλείται, όταν ή ικανότητα και ή δυνατότητά μας για συναλλαγή ή άκόμα και ή ύπαρξή μας απειλούνται ή κλονίζονται από φυσική, ψυχική και κοινωνική άποψη.

Τó stress δέν θα έπρεπε να συγχέεται με τó άγχος, τó όποίο είναι ένας ύποκειμενικός κίνδυνος τόν όποίο μπορούμε να άποφύγουμε. Ένώ τó stress είναι ένας άντικειμενικός κίνδυνος τόν όποίο δέν μπορούμε να άποφύγουμε. Έάν π.χ. φοβούμαι τó άεροπλάνο και μόνη ή σκέψη ότι θα ταξιδέψω κάπου, μου προκαλεί άγχος.

Μπορώ να μñν ταξιδέψω, όποτε άποφεύγω τó άγχος. Ένώ τó stress ύπείσέρχεται από τή στιγμή που μπαίνω μέσα στο άεροπλάνο. Φεύγει δέ τó stress όταν πλέον τó άεροπλάνο προσγειώνεται.

Η έννοια τής ύγείας

Γιά τñν καλύτερη κατανόηση τού θέματος θα πρέπει τώρα να όρίσουμε και τó τί έννοούμε με τή λέξη «ύγεία».

Άσφαλώς δέν πρόκειται για τñν άπουσία τής άρρώστιας και μόνον. Διότι, για να ύπάρχει ύγεία, χρειάζεται ή «πλήρης σωματική, ψυχική και κοινωνική εύεξία τού ανθρώπου», όπως τñν όρίζει ή Παγκόσμια Όργάνωση Ύγείας, αλλά και ή «άρμονία μεταξύ σώματος και ψυχής», σύμφωνα με τά διδάγματα τής «Ίατρικής τής Προσωπικότητας». Δέν φθάνει, δηλαδή, ούτε μόνη ή σωματική, ούτε μόνη ή ψυχική εύεξία. Χρειάζεται και ή κοινωνική εύεξία τού ανθρώπου. Είναι δέ άπαραίτητη και ή «άρμονία μεταξύ σώματος και ψυχής» για να ύπάρχει ύγεία. Η ύγεία, έπομένως, χωρίς και τñν άρμονία αυτή, δέν ύπάρχει. Και ή δυσαρμονία ανάμεσά τους άποτελεί άρρώστια. Η ύγεία, έπί πλέον, δέν είναι μιá κατάσταση στατική αλλά ένα πολυσύνθετο άποτέλεσμα λειτουργιών σε διαρκή δράση και άλληλοεπίδραση.

Όταν ό όργανισμός εύρίσκεται σε υπερένταση, σωματική ή ψυχική, τότε μπορεί κάποτε να «σπάσει» ή εύεξία αυτή, όπως και ή άρμονική συνεργασία τών διαφόρων λειτουργιών τής ύγείας, με άποτέλεσμα παθολογικές έκδηλώσεις από τά διάφορα όργανα, αρχίζοντας από τά περισσότερο εύαίσθητα ή τά περισσότερο εύπαθη ή εύάλωτα.

Ό όργανισμός τού ανθρώπου άποτελείται από πολύπλοκα συστήματα όργάνων και ή λειτουργία τους έπιδραά αλλά

και επηρεάζεται από τη λειτουργία των άλλων οργάνων. Η διασύνδεση μεταξύ τους γίνεται με τα νεύρα και τις ορμόνες ενώ η τροφοδοσία επιτυγχάνεται με την κυκλοφορία, κέντρο της οποίας είναι η καρδιά, ένα από τα πιο ευαίσθητα όργανα σε ποικίλες εξωτερικές ή εσωτερικές επιδράσεις. Δεν υπάρχει δε αρρώστια, ούτε καν σύμπτωμα που στην εκδήλωσή του να μη συμβάλλει και κάποια ψυχική επίδραση. Όπως και κανένας σωματικός πόνος που να μην επηρεάζει ή να μη «χαλά» την ψυχική διάθεση. Γι' αυτό και υπήρξε πολύ εύστοχο και ξεκαλούθει να ισχύει και σήμερα, και μάλιστα απόλυτα, αυτό που πριν 2.000 χρόνια περίπου έχει λεχθεί:

«είτε πάσχει εν μέλος συμπάσχει
πάντα τὰ μέλη
είτε χαίρει εν μέλος συχαίρει
πάντα τὰ μέλη».

Ο άνθρωπος πράγματι πάσχει «ψυχῆ τε και σώματι».

Έτσι, με την υπερένταση (αν έτσι απλά αποδώσουμε το «στρες») μπορούν να προκύψουν εκδηλώσεις τόσο σωματικές όσο και ψυχικές και να επιδρούν οι μὲν στις δέ, με αποτέλεσμα διάφορες παθολογικές καταστάσεις που, ως επί το πλείστον, είναι πολύπλευρες και μεικτές, σωματικές και ψυχικές, με λειτουργικές διαταραχές οι οποίες μπορεί να καταλήξουν και σε οργανικές βλάβες και παθολογικές καταστάσεις από διάφορα όργανα, σε ασθένειες δηλαδή τόσο σωματικές όσο και ψυχικές.

Συνεχείς υπερεντάσεις καταβάλλουν ψυχικά και σωματικά τον οργανισμό, «σπᾶνε τὰ νεύρα» και παρουσιάζονται εκδηλώσεις από τα περισσότερο ευαίσθητα ή τα ευπαθή και με κάποια προδιάθεση όργανα, ώστε τα ύφιστάμενα την ταλαιπωρία υποκίπτουν πρώτα, με την εκδήλωση διαφόρων ασθενειών.

Υπερένταση και καρδιακές εκδηλώσεις

Η καρδιά είναι το κέντρο της κυκλοφορίας του αίματος και λειτουργεί σαν

μια αυτόματη και αυτόπληρουμένη αντλία. Λέχεται ποικίλες επιδράσεις από απαιτήσεις κυκλοφοριακές, μέσω νευροορμονικών διασυνδέσεων, προς τις οποίες, εφ' όσον είναι υγιής και εφ' όσον οι απαιτήσεις δεν είναι τόσο μεγάλες ώστε να υπερβαίνουν κάποια όρια, ανταποκρίνεται με έντονη λειτουργία, με τη βοήθεια λεπτών κεντρικών και περιφερειακών μηχανισμών προσαρμογής, κατά τρόπο πράγματι θαυμαστό. Όταν όμως οι απαιτήσεις για έντονη λειτουργία είναι μεγάλες, τότε παρουσιάζονται διάφορες εκδηλώσεις, περισσότερο δε όταν η ικανότητα της καρδιάς να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις αυτές είναι μειωμένη.

Με τις εκδηλώσεις από την καρδιά ακριβώς, από τις αυξημένες απαιτήσεις, τόσο τις σωματικές όσο και εκείνες που προέρχονται από την ψυχική υπερένταση, από το άγχος, την αγωνία, τον φόβο, τις στενοχώριες και τα τοιαύτα, θα ασχοληθούμε στη συνέχεια. Και πρώτα:

Από τη σωματική υπερένταση:

Όστερα από έντονη σωματική άσκηση ή μεγάλο σωματικό κόπο, είναι δυνατό να παρατηρηθούν, εκτός από τον γρήγορο και δυνατό καρδιακό κτύπο, διαταραχές στο ρυθμό της καρδιακής λειτουργίας, όπως πρώιμες έκτακτοστολές, παροξυσμική ταχυκαρδία ή σπανιότερα μαρμαρυγή των κόλπων. Αυτά παρατηρούνται πιο συχνά όταν υπάρχει υποκειμένη καρδιακή πάθηση, γνωστή ή άγνωστη μέχρι την ώρα εκείνη. Πολύ σπάνια μπορεί να γίνει ρήξη μιᾶς βαλβίδας ή μιᾶς τενοντίου χορδῆς ή ρήξη της καρδιάς, σε μέρος που είναι αδύνατο από ένα προηγούμενο ξμφραγμα.

Κοπιαστική εργασία μπορεί να προκαλέσει κρίση στηθάγχης, αλλά αυτό σχεδόν πάντα σε άτομα με προχωρημένη στεφανιαία αθηροσκλήρωση ή άλλη νόσο που ελαττώνει την εφεδρεία των στεφανιαίων αρτηριών.

Η πίεση, το βάρος, ο πόνος στην προκάρδιο χώρα, ύστερα από έντονο σωματικό κόπο ή απότομο τρέξιμο, μπορεί να είναι στηθάγχη, αλλά το ένόχλημα στις

περιπτώσεις αυτές πιά συχνά είναι ακίνδυνο και περνά γρήγορα από μόνο του.

Η βαρεία και παρατεταμένη σωματική άσκηση και εργασία, πολύ σπάνια όμως μπορεί να οδηγήσει σε νέκρωση του μυοκαρδίου και χωρίς απόφραξη των στεφανιαίων, από μια παρατεταμένη σχετικώς ανεπαρκή τροφοδοσία του μυοκαρδίου. Η νέκρωση αυτή πιά συχνά γίνεται στο ύπενδοκάρδιο, δηλαδή στα έσωτερικότερα στρώματα του τοιχώματος της καρδιάς, ή στους θηλοειδείς μύς. Η εικόνα τότε του άρρωστου είναι ίδια με εκείνη του εμφράγματος από απόφραξη στεφανιαίας αρτηρίας.

Σχεδόν κατά κανόνα — και αυτό ως ύπογραμμισθεί έντονα — πρέπει να είναι κανείς με άρρωστες τις στεφανιαίες αρτηρίες του από πριν, για να πάθει ή καρδιά του από την κοπιαστική εργασία.

Να τώρα μιιά χρήσιμη πληροφορία:

Ο πόνος της στηθάγχης παρουσιάζεται την ώρα του κόπου, εκτός από πολύ σπάνιες εξαιρέσεις, και διαρκεί πολύ λίγο, συνήθως λίγα λεπτά μόνο.

Ο πόνος του εμφράγματος είναι διαρκέστερος, πάνω από μισή ώρα, και σε πολύ μικρό ποσοστό, μόνο 2-13%, παρουσιάζεται την ώρα του μεγάλου σωματικού κόπου. Πιά συχνά, ύστερα από μιιά πολύ κοπιαστική μέρα με έντονη και βαρεία εργασία πρὸς τὴν ὥρα τοῦ ἄτομο δὲν εἶναι ἐξοικειωμένο, ἢ τὴν ὥρα τῆς ἀναπαύσεως καὶ συχνότερα τὴν ὥρα τοῦ νυκτερινοῦ ὕπνου, ἀπὸ 51—52%. Ἐνας πόνος στὸ στήθος πού ξυπνᾷ τὸν ἄνθρωπο ὕστερα ἀπὸ μιιά κοπιαστικὴ μέρα, πρέπει νὰ ἐξετασθεῖ ἀπὸ γιατρὸ χωρὶς καθυστέρηση ὅπως καὶ ἕνας πόνος ὕστερα ἀπὸ κνηγί, ὀρειβασία, ἀλλαγὴ τροχοῦ αὐτοκινήτου ἢ στρώξιμο χαλασμένου αὐτοκινήτου ἢ ἐνὸς πού κόλλησε στὴν ἄμμο, σκάψιμο, κουβάλημα μπάζων στὸ κτῆμα τὸ Σαββατοκύριακο, ὅλα αὐτὰ χωρὶς τὴν κατάλληλη προγύμναση καὶ ἐξοικείωση.

Ἄλλο πράγμα εἶναι ὁ πόνος τὴν ὥρα πού νυχτώνει, πρὶν σβήσει κανείς τὸ φῶς γιὰ νὰ κοιμηθεῖ, ὅταν σκέπτεται πρὸ τοῦ ὕπνου τὰ προβλήματα τῆς ἡμέρας ἢ τις

δυσκολίες τῆς αὔριου ἢ ὁ πόνος ἀνάμεσα σὲ κείνους πού φοβοῦνται τὸ σκοτάδι. Στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται γιὰ ἕνα ἄπλο νευροφυτικὸ ἐνόχλημα καὶ τίποτε περισσότερο. Τέτοιες δὲ περιπτώσεις τις βλέπουμε πολὺ συχνά καὶ μ' αὐτὲς θὰ ἀσχοληθοῦμε, ἰδιαίτερα στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο τῶν ψυχικῶν ἐπιδράσεων. Προηγουμένως ὅμως θὰ περιγράψουμε τις ἐκδηλώσεις.

Ἐπὶ τὴν ψυχικὴ ὑπερένταση:

Ἡ ψυχικὴ ὑπερένταση αὐξάνει τις καύσεις, τὴν πίεση, τις κυκλοφοριακὲς ἀπαιτήσεις καὶ τελικὰ τὴν ἔνταση τῆς καρδιακῆς λειτουργίας. Ἀκόμα περισσότερο, ἂν εἶναι ἀπότομη καὶ ξαφνικὴ. Οἱ παρατεταμένες ψυχικὲς περιπέτειες μετὰ τὴν διαρκὴ διαταραχὴ στὴν νευροορμονικὴ ἰσορροπία, φορτώνουν τὴν καρδιακὴ λειτουργία καὶ καταπονοῦν τὴν καρδιά. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ξαφνικὴ μεγάλῃ λύτῃ καὶ ἡ στενοχώρια, ὅπως καὶ ἡ ξαφνικὴ μεγάλῃ χαρὰ. Δὲν ὑπάρχει συγκεκριμένος τύπος στὶς ἐκδηλώσεις γιὰ κάθε περίπτωση.

Ἀπὸ ψυχικὴ ὑπερένταση, πολὺ πιά εὐκόλα, μπορεί νὰ παρουσιασθοῦν καρδιακὲς ἐκδηλώσεις σὲ κείνους πού ἔχουν κάτι ἀπὸ τὴν καρδιά τους ἢ εἶναι ὑπερτασικοί, σὲ κείνους πού ἔχουν στηθάγχη ἢ πέρρασαν κιόλας ἕνα ἐμφράγμα τοῦ μυοκαρδίου καὶ πιά συχνά, διαταραχὲς τοῦ ρυθμοῦ, καρδιακὴ ἀνεπάρκεια, στηθάγχη ἢ καὶ ἕνα δεύτερο ἐμφράγμα.

Ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι καὶ ὑγιεῖς καθ' ὅλα ἄνθρωποι, φαινομενικὰ ἢ καὶ πραγματικὰ, μπορεί νὰ παρουσιάσουν ἀνάλογες ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὴν καρδιά τους, ὅπως δὲ ἀπέδειξαν σχετικὲς μελέτες, ἢ στηθάγχη μπορεί νὰ παρουσιασθεῖ καὶ χωρὶς καμιά βλάβη τῶν στεφανιαίων καὶ μάλιστα σὲ νέα ἄτομα, ἀπὸ ἕνα σπασμὸ τῶν ἀγγείων αὐτῶν ἢ ἀπὸ αὐξημένες κυκλοφοριακὲς ἀπαιτήσεις, πάνω ἀπὸ τις δυνατοτήτες τους παροχῆς αἵματος στὸ μυοκάρδιο.

Σὲ ἄτομα νέα, ἡλικίας 25—40 ἐτῶν πού παρουσίασαν ἐμφράγματα μυοκαρδίου, στὸ 90% τῶν περιπτώσεων προηγήθηκε σοβαρὴ ψυχικὴ ἔνταση. Καὶ αὐτὸ λέει πολλὰ.

Ἐκδηλώσεις ἀπὸ ἄλλα ὄργανα

Στὶς ἐκδηλώσεις, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερεντάσεως, συμμετέχουν λίγο ἢ πολὺ ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐφ' ὅσον «εἶτε πάσχει ἓν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη» .

Ἀγγειοκινητικὲς Διαταραχὲς — Ὑπέρταση

Ποικίλες ἀγγειοκινητικὲς διαταραχὲς συμβαίνουν μὲ νοσηρὲς ἐκδηλώσεις καὶ νοσήματα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ὡς πρὶν συχνὴ καὶ μὲ γνωστότερα τὰ ἀποτελέσματα, ἡ αὐξηση τῆς ἀρτηριακῆς πίεσεως μὲ ὅλες τὶς γνωστὲς συνέπειες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες τὰ ἐγκεφαλικά ἐπεισόδια, ἡ νεφροσκλήρωση, ἡ καρδιακὴ ἀνεπάρκεια, ἀρρυθμίες μέχρι καὶ αὐτὴ τὴ θανατηφόρα μαρμαρυγὴ τῶν κοιλιῶν, τὴ γνωστὴ ὡς συγκοπή.

Ἡ ἀρτηριοσκλήρωση ἔχει γενικότερες δυσάρεστες ἐπιπτώσεις στὸ σύνολο τοῦ ὄργανισμοῦ μὲ τὴν ἀνεπαρκῆ τροφοδοσίαν ὅλων τῶν ἰσθῶν, λόγω τοῦ σπασμοῦ ἢ τῆς συσπάσεως τῶν ἀγγείων, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ πρόωρο γήρας τῶν διαφόρων ὄργάνων καὶ τὴν ἐλάττωση τοῦ χρόνου ζωῆς τῶν ἀτόμων.

Ἐκδηλώσεις ἀπὸ :

Στομάχι - Ἔντερα - Οἰσοφάγο

Τὸ ἔλκος τοῦ στομάχου ἢ τοῦ 12/δακτύλου θεωροῦνται περισσότερο ὡς ψυχολογικὲς ἀρρώστιες, σὲ ἄτομα πού ζοῦν σὲ διαρκὴ ὑπερένταση, μὲ τὴν ὑπερέκκριση τοῦ γαστρικοῦ ὑγροῦ καὶ τὴ διάβρωση τοῦ βλεννογόνου.

Ὁ «καρδιόσπασμος», δηλαδή ὁ σπασμὸς τοῦ κατωτέρου τμήματος τοῦ οἰσοφάγου καὶ τοῦ στομίου εἰσόδου τοῦ οἰσοφάγου στὸ στομάχι, εἶναι μιὰ συχνὴ ἐνόχληση, ὡς ἀποτέλεσμα ψυχικῆς ὑπερεντάσεως, καὶ πολλοὺς ἔχει ὀδηγήσει ἀσκόπως στὸν ἓνα μετὰ τὸν ἄλλο, σὲ καρδιολόγους, φθάνοντας μέχρι καὶ τὴν «καρδιακὴ νεύρωση» ἢ τὸν «κατὰ φαντασίαν καρδιοπαθῆ», προφανῶς, λανθασμένα.

Στὸ ἔντερο, συχνὲς εἶναι οἱ λειτουργικὲς διαταραχὲς, μὲ ἔντονη δυσκοιλιότη-

τα ἀπὸ τὸν σπασμὸ τοῦ ἐντέρου ἢ διάρροια ἀπὸ τὴν ὑπερκινητικότητά του. Ἀπὸ τὴ δυσκοιλιότητα, συχνὲς εἶναι οἱ αἱμορροῖδες μὲ τὶς ραγάδες καὶ οἱ ψυχικὲς ἐπιδράσεις πού χαρακτηρίζουν τοὺς «ζωχαδιακούς», τόσο πού, ἡ ἐντερικὴ αὐτὴ πάθηση κατέληξε συνηθισμένο χαρακτηριστικὸ πολλῶν νευροψυχιατρικῶς πασχόντων ἀτόμων.

Ἀπὸ τὸ ἀναπνευστικὸ

Συχνὴ εἶναι ἡ δυσφορία ἢ ὁποῖα ἀναφέρεται, χωρὶς καὶ νὰ εἶναι, ὡς «δύσπνοια». Συχνὴ καὶ ἡ ταχύπνοια, ἀναφερομένη ὡς «λαχάνιασμα», ἀπὸ τὸ ἄγχος ἢ τὴν ἀγωνία, σὲ μιὰ ὑπερένταση ψυχικῆ. Ἐκδηλώσεις ἀσθματος, ἀπὸ σπασμὸ τῶν βρόγχων. Σπασμὸς τοῦ διαφράγματος, ἀπὸ «διαφραγματικὴ νευροπάθεια», ὅπως ὀνομάζεται, ἡ ὁποῖα φέρνει πόνο καὶ ἀγωνία τέτοια πού νομίζει κανεὶς ὅτι ἔπαθε ἔμφραγμα τοῦ μυοκαρδίου.

Ἀπὸ τὰ μάτια

Ἡ παροδικὴ ἀμαύρωση, πού τὰ «βλέπει κανεὶς ὅλα μαῦρα» καὶ λέμε «μαύρισε τὸ μάτι μου» ἢ «θλόωσε τὸ μάτι μου», μόλις τὸ ἀντίκρισα. Φθάνει δὲ ἕνας σπασμὸς ἀπὸ ψυχολογικὰ αἷτια, μέχρι καὶ τὴν ἀμφιβληστροειδοπάθεια καὶ τὴν «κεντρικὴ ἀγγειοσπαστικὴ νευρίτιδα», μὲ διαταραχὲς στὴν ὄραση, μέχρι καὶ αὐτὴ τὴν τύφλωση.

Καὶ τὸ γλαύκωμα δὲν εἶναι σπάνιο, μὲ τὴν αὐξηση τῆς πίεσεως στὰ μάτια, σὰν μιὰ ἄλλη ἐκδήλωση.

Αὐξηση τῶν καύσεων

Μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ταλαιπωρεῖται ὁ ὄργανισμός. Σὲ μερικὰ ἄτομα ἐκδηλώνεται μὲ δέκατα, τόσο πού νομίζει κανεὶς ὅτι πρόκειται γιὰ ἀρρώστια σωματικὴ ὁπότε, ὕστερα ἀπὸ ἀκτινογραφίες καὶ διάφορες ἄλλες ἐξετάσεις, καταλήγουν ἀκόμη καὶ στὴν ἀντιφρυστικὴ θεραπευτικὴ ἀγωγή, νομίζοντας ὅτι πρόκειται γιὰ ἀδενόπαθεια ἢ κάτι βαρύτερο ἀκόμη, ἐνῶ ἡ αἰτία εἶναι ἄλλη. Ὑπάρχουν ἀρκετὰ σχετικὰ παραδείγματα.

Ἀπὸ τὸ ὁρμονικὸ σύστημα

Ὅπως τὰ νεῦρα ἔτσι καὶ οἱ ὁρμόνες, καὶ μάλιστα μὲ περισσότερο πολυπλοκοὺς μηχανισμούς, συνδέουν τὶς λειτουργίες τῶν διαφόρων ὀργάνων τὶς ὁποῖες ρυθμίζουν καὶ ἐπηρεάζουν. Σὲ περιπτώσεις ὑπερεντάσεως, εἴτε σωματικῆς εἴτε ψυχικῆς, προκύπτουν ἀποτελέσματα μὲ διάφορες παθολογικὲς ἐκδηλώσεις.

Ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλο, μὲ μηνύματα ποὺ στέλνονται μὲ διάφορες ὁρμόνες ἀπὸ τὴν ὑπόφυση πρὸς τὰ ἐπινεφρίδια, μὲ τὴν ἀδρεναλίνη καὶ τὶς κατεχολαμίνες, ἐπηρεάζεται ἡ λειτουργία τῆς καρδιάς, τῶν ἀγγείων, διαφόρων ἄλλων ὀργάνων, καὶ πλείστον ὅσων λειτουργιῶν, μὲ ἄπειρες ἐκδηλώσεις οἱ ὁποῖες γίνονται ἀντιληπτές ὡς κακὴ λειτουργία τοῦ ὄργανισμοῦ.

Ἡ ὑπερέκκριση ὁρμόνης ἀπὸ τὸν θυρεοειδῆ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὶς ταχυπαλμίες, ἀρρυθμίες τῆς καρδιακῆς λειτουργίας, αὔξηση τῶν καύσεων καὶ ἰδρώτες, ἐκνευρισμὸ, ὑπερκινητικότητα τοῦ ἐντέρου κλπ. Ἡ ἐπίδραση στὸ πάγκρεας ὀδηγεῖ στὴν ὑπεργλυκαιμία μὲ αὔξηση τοῦ σακχάρου τοῦ αἵματος, καὶ χωρὶς νὰ εἶναι κανεὶς διαβητικὸς. Μιὰ ἄλλη, μεταξὺ πολλῶν, εἶναι καὶ ἡ αὔξηση τῆς χοληστερίνης τοῦ αἵματος καὶ διαφόρων λιπιδίων, ποὺ ἀποτελοῦν παράγοντες οἱ ὁποῖοι εὐνοοῦν τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀθηροσκληρώσεως.

Καὶ τώρα ἄς συνοψίσουμε τὶς πιὸ συνηθισμένες καταστάσεις ὑπερεντάσεως ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ προκαλοῦν ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὰ διάφορα ὄργανα:

1. Τὸ ἄγχος τῆς πολλῆς δουλειᾶς ἢ μιᾶς δουλειᾶς ποὺ κινδυνεύει νὰ χαθεῖ, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὴν ἐξαρτᾶται τὸ ψομὶ τῶν παιδιῶν καὶ ἡ ἐπιβίωση τῆς οἰκογενείας. Τὸ ἄγχος ἐπίσης γιὰ νὰ προλάβει κανεὶς τὴν ἐπιτυχία τῆς δουλειᾶς ποὺ καλπάζει χωρὶς καὶ νὰ μπορεῖ νὰ ξεκουρασθεῖ, ἢ ἀπὸ τὶς πολλὲς καὶ διάφορες δουλειές ποὺ «πρέπει» νὰ γίνουν συγχρόνως — δηλαδὴ τὰ πολλὰ καρπούζια κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια μασχάλη, ὅπως λέει ὁ λαός.

2. Εἶναι πολὺ συχνὴ αἰτία ἐκδηλώσεων, μιὰ οἰκονομικὴ ζημία καὶ περισσότερο μιὰ οἰκονομικὴ καταστροφή, ὅταν

ἀπὸ μιὰ πράξη ἢ ἀπὸ μιὰ σύμβαση ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον μιᾶς δουλειᾶς ποὺ χρειάστηκε χρόνια καὶ χρόνια γιὰ νὰ στερωθεῖ.

3. Ἡ πίεση γιὰ νὰ πετύχει κανεὶς στὴν ἐργασία, ἡ ἔνταση καὶ ἡ ψυχικὴ καταπόνηση γιὰ νὰ ἀντεπεξέλθει στὶς δυσκολίες ἀκόμα καὶ ὅταν ἔχει πετύχει, δυσκολίες ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνεχῶς προσπαθοῦν νὰ παρεμβάλουν ἐμπόδια, νὰ τοῦ πάρουν μιὰ θέση ποὺ κατέχει, νὰ τὸν καταβαραθρῶσουν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο, ἔχοντας σὰν ἀρχὴ τους τὸ «ὄ θάνατός σου ἢ ζωὴ μου».

4. Ὅταν ὑπάρχουν συγκρούσεις καθηκόντων ἢ ἀρχῶν ἢ σὲ προβλήματα ἠθικῆς, μὲ τὴ γενικότερη ἔννοια τοῦ ὄρου.

5. Μιὰ ἀρρώστια βαρεῖα μέσα στὴν οἰκογένεια.

6. Πόσους δὲν τοὺς ἐστοίχισε καὶ κυριολεκτικὰ τοὺς κατέστρεψε, «τοὺς πῆρε ἡ λύπη» ἀργὰ ἢ γρήγορα καὶ μερικὲς φορές πολὺ γρήγορα, τὸ χάσιμο ἑνὸς ἀγαπητοῦ συντρόφου ἢ ἑνὸς παιδιοῦ, ἢ καὶ λατρευτοῦ γονιοῦ;

7. Ἡ ἀπώλεια τοῦ συζύγου καὶ προστάτου, μὲ τὴ σωρεία τῶν ποικίλων προβλημάτων, οἰκονομικῶν καὶ ἄλλων, ἰδίως ὅταν δὲν ὑπάρχει συμπαράσταση καὶ βοήθεια ἀπὸ συγγενεῖς ἢ φίλους καὶ προστίθεται ἡ ἀπομόνωση καὶ ἡ μοναξιά, χωρὶς τὰ μέχρι χθὲς ἀνετα οἰκονομικὰ μέσα καὶ τὴν κοινωνικὴ θέση καὶ προβολή.

8. Πόσα καὶ πόσα δὲν εἶναι τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται μέσα στὶς οἰκογένειες, ἀπὸ τὴ μὴ συγκατάθεση ἑνὸς γονιοῦ σ' ἕνα γάμο τῆς κόρης, μὲ τὴν ἀπειλὴ ὅτι θὰ σφάζει ἢ θὰ σκοτώσει, ἀπὸ τὴν ἀσυμφωνία μὲ τὰ πεθερικά, ἀπὸ τὴν ἀσυμφωνία χαρακτήρων μεταξὺ τῶν συζύγων καὶ ἀπὸ συζυγικὲς ἀπιστίες, ἰδίως ὅταν ὑπάρχουν καὶ παιδιὰ καὶ ἡ πορεία πρὸς ἕνα διαζύγιο εἶναι δύσκολη καὶ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἀποτολμηθεῖ, ἢ ἀνφωτρώσει τὸ δηλητήριο τῆς ζήλειας ἀνάμεσα στὸ ἀντρόγυνο!

Ἄλλες ἀτυχίες στὸ γάμο, ὁ «κακὸς δρόμος» τῶν παιδιῶν ἢ τὰ ναρκωτικὰ ἢ τὰ παιδιὰ ποὺ ξεφεύγουν ἀπὸ τὸν λογικὸ ἔλεγχο τῶν γονέων ἢ τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα ποὺ προσπαθοῦν τὰ ταλαίπωρα νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν κλοιὸ τῆς «ὑπερπροστασί-

ας» ενός επιζώντος γονιού που αποπνικτικά γατζώνεται επάνω τους, όλα αυτά μπορεί να γίνονται αίτια πολλών έκδηλώσεων.

9. Το μαράζι από τη μη ικανοποίηση της επιθυμίας της μητρότητας. Το μαράζι από την αγαμία, όταν περνούν τα χρόνια και «μηκέτι καιρός» πλέον, όταν οι προσδοκίες και οι ελπίδες έχουν διαψευσθεί τελεσίδικα.

10. Η φυγή στη νόσο, στην αρρώστια για ένα σωρό λόγους και αιτίες, καταλήγει να παρουσιάζεται με πολλές εκδηλώσεις από εδώ ή εκεί και έχει ως αιτίες ή την εϋθυνοφοβία στην εργασία, ή την επιθυμία να προκαλέσει κανείς την προσοχή του περιβάλλοντος, ή την προσπάθεια να γλυτώσει από τις δυσάρεστες συνέπειες των πράξεών του κλπ. κλπ., όχι δε σπάνια όλα αυτά καταλήγουν στο να δημιουργήσουν και τον «κατά φαντασίαν άσθενή».

Και οι φοβιτσιάρηδες, με την νοσοφοβία τους, και οι υπερευαίσθητοι, οι δειλοί, εκείνοι που έχασαν δικό τους ή φιλικό τους πρόσωπο από κάποια αρρώστια προς την όποια σχετίζουν ένα δικό τους ένόηγμα, παρουσιάζουν πλείστες όσες εκδηλώσεις.

Και πιο πολύ, ανάμεσά τους εκείνοι που δεν πείθονται ότι δεν είναι άρρωστοι και τρέχουν από γιατρό σε γιατρό με ταχυπαλμίες, κτύπο στην καρδιά, «δύσπνοια», όπως ονομάζουν τους άναστεναγμούς ή τις βαθιές εισπνοές που παίρνουν κατά καιρούς, «διαλείψεις» με φόβο σταματήματος της καρδιάς, όπως αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τις νευροφυτικές έκτακτουστολές τους, ή με εξάψεις ή αίσθημα άπωλειάς της συνειδήσεως, κυρίως από νευροφυτικές διακυμάνσεις της άρτηριακής πίεσεως ή από άγγειοκινητικές διαταραχές με ζαλάδες, ίλιγγους ή πονοκεφάλους ή με έννοηματα από το στομάχι, το δωδεκαδάκτυλο ή το έντερο με την γνωστή «σπαστική» κολίτιδα, μια καθαρώς ψυχοσωματική αρρώστια από σπασμό στη χολή και τα χοληφόρα άγγεϊα' άλλοτε ξένα βαρύ και άσπρωτο σαν μολύβι σώμα το πρωί... και ό,τι μπορεί να φαντασθεί κανείς, ακόμη και τα πιο άπίθανα!

Όλα αυτά είναι χωρίς καμιά ιδιαίτερη σημασία. Όμως ανάμεσα στους άρρώστους αυτού του τύπου, αν δεν αλλάξουν τρόπο αντιμετώπισεως των προβλημάτων τους, είναι πιο πιθανό να παρουσιασθούν άργότερα σοβαρά και επίσημα νοσήματα, γιατί είναι σαν να δημιουργούν μόνοι τους μια προδιάθεση προς αυτά.

Όλα όσα αναφέρθηκαν σαν αιτίες από τις πιο συνηθισμένες εκείνες που μπορούν να δημιουργήσουν ψυχική υπερένταση και να προκαλέσουν εκδηλώσεις, πρέπει να τα δούμε με την προοπτική ενός κινδύνου άπειλής που αυξάνεται και πολλαπλασιάζεται, όσο πιο μεγάλη και διαρκέστερη είναι ή ψυχική υπερένταση.

Πρέπει δε να πολλαπλασιασθεί ό κίνδυνος αυτός με ακόμα μεγαλύτερο συντελεστή, εάν πρόκειται για άτομο που έχει βεβαρυσμένο παρελθόν και περισσότερο, εάν πάσχει και ύφίσταται και τις επιδράσεις της υπερεντάσεως. Είναι φανερό λοιπόν ότι υπάρχει άναγκη να τα γνωρίζουμε όλα αυτά για να μπορούμε, κατά το δυνατόν, να άποφεύγουμε τους κινδύνους που μας άπειλούν. Πώς όμως;

Μπορούμε να άποφύγουμε τους κινδύνους αυτούς;

Συναφές είναι και το ερώτημα εάν μπορούμε να τους προλάβουμε; Πριν όμως από αυτό, θα έπρεπε να τονισθεί για μια ακόμη φορά αυτό που έλέχθη στην άρχή. Δηλαδή ότι το «στρες» δεν μπορούμε να το άποφύγουμε.

Θα έπρεπε επίσης να τονισθεί ότι το «στρες» σε μικρό βαθμό και για βραχύ χρονικό διάστημα ενεργεί σαν ένα γύμνασμα για τα μεγαλύτερα, τα δυσκολότερα και τα διαρκέστερα, ώστε ό άνθρωπος να ψήνεται σιγά - σιγά, να ώριμάζει σε πείρα και άντοχη για την αντιμετώπιση των δυσκολιών στη ζωή, σαν ένας καλός κατετάγιος που «στη φορτούνα φαίνεται». Έπ' αυτήν την έννοια, το «στρες» όχι μόνον δεν είναι κακό αλλά άποβαίνει και εϋεργετικό, ώστε να μπορεί να άντέχει και να μὴν «σπάει» στην πρώτη και την παραμικρή «μπόρα» της ζωής. Να

μη χάνει την ψυχραιμία του και να μπορεί να διατηρεί τον έλεγχο των κινήσεών του, να επιλέγει τις σωστές κινήσεις, να προγραμματίζει και να λαμβάνει τις όρθες αποφάσεις με αυτοσυγκέντρωση, χωρίς να «σαστίζει», χωρίς σύγχυση.

Και άποτελει λάθος συμπεριφοράς, προκειμένου να φθάσουμε στην έπιτυχία, να καταντούμε άκοινωνήτοι, άνίκανοι να διασκεδάσουμε ή να ψυχαγωγηθούμε, νομίζοντας ότι, στο όνομα των όποιωνδήποτε επιδιώξεών μας, δέν έχουμε καν το δικαίωμα να επιτρέψουμε στον έαυτό μας τέτοιου είδους διαλείμματα.

Πώς θα μειώσουμε τις δυσμενείς επιδράσεις;

Όλοι τó γνωρίζουν, ότι ή έντονη σωματική εργασία μπορεί να βλάψει. Βλάπτει όποσδήποτε περισσότερο εκείνους πού πάσχουν και από κάτω. «Η πολλή δουλειά τρώει τόν άφέντη», λέει ο λαός και έχει δίκιο. Τό ξέρει από πείρα.

Γιά τó ότι βλάπτει ή ψυχική υπέρταση, τó άγχος, ή άγωνία, τó είδαμε έπίσης έστω και έν συντομία.

Όλα όσα είδαμε στις συγκεκριμένες περιπτώσεις προέρχονται είτε από υπερεκτίμηση των δυνάμεών μας, είτε από συγκρούσεις μέσα μας, από την μη ικανοποίηση επιδιώξεων και επιθυμιών ή την μη ικανοποίηση τής επιθυμίας για άναγνώριση και έπιβολή, σύμφωνα με την αξία πού νομίζουμε ότι έχουμε. Αυτό μπορεί να συμβεί πιδ εύκολα όταν δέν υπάρχουν οι όρθοι και οι σωστοί σκοποί στη ζωή μας, μέσα στους όποιους να έντάσσονται τά όνειρα και οι επιδιώξεις μας. Όταν δέν υπάρχει ξεκαθαρισμένος προσανατολισμός στη ζωή μας.

Ά λ ή θ ε ι α, γ ι α τ ί ν α ζ ο υ μ ε ; Π ο ι ό ς δ σ κ ο π ό ς τ ή ς ύ π ά ρ ξ ε ώ ς μ α ς σ τ ή γ η έ τ ο ύ τ η. Μακάρι να μπορούσαμε να άπαντήσουμε στο έρώτημα αυτό άπλά και ξεκαθαρισμένα, με τρόπο πού να μās άφήνει μια ψυχική ήρεμία και ικανοποίηση. Καί, μακάρι να μπορούσαμε να βρούμε και τή σωστή άπάντηση!

Αυτό όμως προϋποθέτει κοσμοθεωριακή μόρφωση και άναγνώριση των πραγματι-

κών αξιών τής ζωής, πίστη στις αξίες αυτές και, και άκόμα περισσότερο, βίωμα συνεπές πρós την πίστη στις αξίες αυτές, για να εκπληρώσουμε κάποιον προορισμό στη ζωή μας. Τότε και τά προβλήματα τής ζωής, τó άγχος και ή άγωνία και ό φόβος, οι άποτυχίες, οι καοτυχίες και οι άδικίες, πραγματικές ή φανταστικές, ή μη ικανοποίηση των επιθυμιών μας και ή μη άναγνώριση τής αξίας μας, πραγματικής ή ύποθετικής, άντιμετωπίζονται με περισσότερες έλπίδες έπιτυχίας. Κι άς βλέπουμε έπί τέλους με αισιοδοξία τή ζωή, χωρίς να μένουμε σέ μαύρες σκέψεις. Τότε, πρώτα άπ' όλα, έχουμε περισσότερες πιθανότητες να διατηρήσουμε την ψυχραιμία μας στον άγώνα τής ζωής και την ήρεμία μας για την καλύτερη άντιμετώπιση των προβλημάτων, άνεξάρτητα από τά άποτελέσματα, και αυτό γιατί θα έχουμε πλέον πάρει μια πολύ σωστή θέση άπέναντι στο μεγάλο πρόβλημα τής ζωής και τής ύπάρξεώς μας, βλέποντας τά πάντα «ύπó τó πρίσμα τής αιωνιότητος».

Πιστεύω πώς αυτό άποτελεί και την πιδ άποτελεσματική συνταγή πού άν για τρός θα μπορούσα να γράψω, άνάμεσα στα πολλά «μη» και στα «πρόσεχε» ή «κόψε» ή «περιόρισε» και στα διάφορα φάρμακα και τά ήρεμιστικά ή τά άγχολυτικά, για τή θεραπεία των εκδηλώσεων από την υπέρταση πού τόσο καταπονεί τους ανθρώπους τής σημερινής έποχής, άνεξάρτητα από ήλικία και φύλο, έπάγγελμα ή μόρφωση ή θέση μέσα στην κοινωνία.

Με σκοπούς και στόχους στη ζωή σύμφωνα και με τά μέτρα μας και χωρίς να νομίζουμε ότι είμαστε σπουδαιότεροι από ό,τι αξίζουμε, με δυναμωμένη τή θέληση, με ένισχυμένη την άγωνιστική διάθεση για την έπιτυχία λογικών και κατορθωτών στόχων, θα άγωνιζόμαστε με περισσότερες πιθανότητες έπιτυχίας άλλά και θα είμαστε ικανοί να άντέξουμε και σέ μια άποτυχία, άν ώριμοι και προσγειωμένοι πλέον άνθρώποι.

ΑΘ. Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

Έπίκ. Καθηγητής τής Ίατρικής
του Πανεπιστημίου Άθηνών

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΟΥ

ΛΟΥΚΑΣ Ο ΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ

Ὁ πρῶτος χριστιανικός αἰὼν εἶναι ἡ ἐποχή, πού προβάλλει μέσα ἀπὸ τὰ γεγονότα τὴν Ἑλλάδα.

Τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης ἐμφανίζονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα κατὰ κανόνα χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς.

Ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς τοῦ Γ' Εὐαγγελίου ὅπως καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων εἶναι κατὰ γενικὴν ἀποδοχὴν ὁ Λουκᾶς ὁ Ιατρός, ὁ συνοδὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ὁ ἴδιος ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομά του, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς τῶν Εὐαγγελίων. Εἰς τὰς Πράξεις ὅμως ἀναγκάζεται κατὰ τὴν Β' ἀποστολικὴν Πορείαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ πρῶτον πληθυντικὸν πρόσωπον, ὅταν, συνοδεύων τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ξεκινοῦν μαζὺ ἀπὸ τὴν Τρωάδα διὰ τὴν Μακεδονίαν⁽¹⁾.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου γράφει «Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ Λόγου»⁽²⁾ καὶ παραθέτει πληροφορίας τὰς ὁποίας πολλοὶ ἄλλοι δὲν κατέγραψαν. Δὲν ἀνήκει λοιπὸν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀποστόλων καὶ δὲν εἶναι Ἑβραῖος. Εἶναι Σύρος τὴν καταγωγὴν, ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔχει ἐπιστημονικὴν παιδείαν.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πράξεων εἶναι νὰ γνωρίσῃ ἐπακριβῶς τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν «κράτιστον Θεόφιλον» «ἵνα ἐπιγνῶ περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν»⁽³⁾.

Ὁ τόπος ὅπου ἐγράφησαν τὰ βιβλία δὲν μᾶς εἶναι γνωστός. Χρονολογία δὲ συγγραφῆς τοῦ Εὐαγγελίου θεωρεῖται τὸ 55-60 μ.Χ., ἐνῶ τῶν Πράξεων τὸ 63 ἢ 64 μ.Χ.

Ἀπὸ πού ὅμως ὁ Λουκᾶς ἔχει ἀρυσθῆ τὰς τόσον ἀκριβεῖς πληροφορίες;

Ὁ Παῦλος γράφει τὸ «Εὐαγγέλιόν μου». Ἀσφαλῶς μετὰ τῶν πρώτων Χριστιανῶν κυκλοφορεῖ κάποια πηγὴ προφορικὴ ἢ γραπτὴ ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία τῶν ἀποστόλων εἶναι ἡ ἴδια παντοῦ. Τὸ λέει σαφῶς ὁ Παῦλος «εἴτε ἐγὼ εἴτε ἐκεῖνοι οὕτω κηρύσσομεν καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε»⁽⁴⁾. Ἐπομένως διὰ μέσου τοῦ Ἀπ. Παύλου ὁ Λουκᾶς ἐγνωρίσθη μὲ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς μαθητὰς γενικὰ τοῦ Κυρίου. Ἀπὸ τοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ «ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου» καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Βαπτιστοῦ συνεκέντρωσε λεπτομέρειες πού αὐτὸς μόνον ἀνιστορεῖ.

Κυρίως ὅμως ἐκεῖνα πού ἡ Παρθένος Μαρία «διετήρη ἐν τῇ καρδίᾳ»⁽⁵⁾ ἀπετέλεσαν τὴν θάσιν τοῦ Εὐαγγελίου του.

Εἶναι φανερόν λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῆς Παναγίας ὑπῆρξεν ἡ πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦντηλησεν, ὅσα καὶ ὁ δευδερκέστερος ἐρευνητὴς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιληφθῇ.

Τὰς ἐξηγήσεις περὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, τῆς ἐν τῷ ναῷ προσαγωγῆς, τῆς ὑπαπαντῆς καὶ τὰ προφητικὰ λόγια τοῦ Συμεῶν καὶ τῆς Ἄννης, μόνον αὐτόπται μάρτυρες ἦτο δυνατόν νὰ πληροφορη-

(1) Πράξ. ιστ' 10.

(2) Κατὰ Λουκᾶν α' 2.

(3) Κατὰ Λουκᾶν α' 4.

(4) Α' Κορ. ιε' 11.

(5) Κατὰ Λουκᾶν θ' 51.

σουν τὸν Λουκᾶν γιὰ τὰ γενόμενα. Ἄλλοιῶς αὐτὰ ὄλα θὰ μᾶς ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστα.

Ὁ Plummer π.χ. διαιρεῖ τὸ περιεχόμενον τῶν συνοπτικῶν Εὐαγγελίων εἰς 172 περικοπὰς καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἀπὸ αὐτὰς ὁ Λουκᾶς συγκεντρώνει 127, δηλ. τὰ ¾ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος τὰς 114 (τὰ 2/3) καὶ ὁ Μᾶρκος τὰς 84 δηλ. τὸ ½⁽⁶⁾. Τοιοῦτότρόπως τὸ Γ' Εὐαγγέλιον ἐνημερώνει χρονολογικὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ περιστατικά τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου.

Ἡ γέννηση τοῦ Προδρόμου καὶ τὰ κατ' αὐτὴν μὲ πολλὰς λεπτομέρειες εἶναι ἡ εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ἡ ἀπογραφή ἐπὶ Αὐγούστου, ἡ γέννησις τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελοῦν τὴν συνέχειαν. Ἡ περιτομή καὶ ἡ παρουσίαις Του εἰς τὸν ναὸν μόνον ἀπὸ τὸν Λουκᾶν περιγράφονται, ὅπως καὶ τὰ τῆς παιδικῆς Του ἡλικίας⁽⁷⁾.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ὄλην δράσιν τοῦ Μεσσοῦ ὁ Λουκᾶς παρουσιάζει ἀρκετὴν ἀνεξαρτησίαν, ὥστε εἶναι ἀμφίβολον ἂν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τοὺς δύο ἄλλους συνοπτικούς.

Αἱ χαρακτηριστικαὶ ὁμως ἱατρικαὶ διατυπώσεις καὶ περιγραφαὶ π.χ. πυρετῶ μεγάλῳ⁽⁸⁾, πλήρης λέπρα⁽⁹⁾ (τὸ καθολικὸν ἐξάνθημα), ὁ ἀκριθῆς καθορισμὸς τῆς δεξιᾶς χειρὸς⁽¹⁰⁾, πυρετοῖς καὶ δυσεντερῶ⁽¹¹⁾, ἡ διάκρισις μεταξὺ τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως τοῦ πάσχοντος ἀπὸ ἐκείνην τοῦ δαιμονιζομένου⁽¹²⁾, ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐνάρξεως τῆς ἀσθενείας τοῦ ἐκ γενετῆς παραλύτου⁽¹³⁾ ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀπὸ ὀκτῶ ἐτῶν παραπληγίαν τοῦ Αἰνέα⁽¹⁴⁾ προϋποθέ-

τουν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἱατρικὰς γνώσεις, χρησιμοποιεῖ ἀνετα καὶ μὲ ἀκρίθειαν τὰς προσφυεῖς λέξεις καὶ φράσεις καὶ ἡ ἱατρικὴ ὀρολογία τοῦ εἶναι ἰδιαίτερος οἰκεία. Ἀκόμη ἡ εὐαισθησία μὲ τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται εἰς τοὺς πάσχοντας καὶ πονεμένους δείχνει ἐκείνον, ποῦ ἐγνώρισεν ἀπὸ κοντὰ τὸν πόνον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν.

★

Μία ἀναδρομὴ ὁμως εἰς τὴν τότε ἐπιστημονικὴν ἱατρικὴν εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα. Ἡ μετὰ τὸν Ἴπποκράτην καὶ τὰς Σχολὰς τῆς Κνίδου καὶ τῆς Κῶ ἱατρικὴ παρουσιάζει ἀρκετὰς ἐξελίξεις. Ἡ μαγεία ἔχει παραμερισθῆ, ἐνῶ ἡ διδασκαλία τῆς ἱατρικῆς εἶναι ἐλευθέρα, προκαλεῖ συζητήσεις καὶ ἀντιγνωμίες, αἱ δὲ ἐμφανιζόμεναι φιλοσοφικαὶ τάσεις ἐπηρεάζουν καὶ τὰς ἱατρικὰς ἀντιλήψεις. Διαμορφώνονται αἱ σχολαὶ τῶν Μεθοδικῶν⁽¹⁵⁾, μὲ ἐκπροσώπους τὸν Ἀσκληπιάδην⁽¹⁶⁾ καὶ τὸν Σηρανόν τὸν Ἐφέσιον⁽¹⁷⁾, τῶν Ἐκλεκτικῶν⁽¹⁸⁾ μὲ τὸν Ἀρεταῖον τὸν Καππαδόκην⁽¹⁹⁾, τῶν Πνευματικῶν⁽²⁰⁾ μὲ ἰδρυτὴν τὸν Ἀθήναιον τὸν Ἀττάλέα⁽²¹⁾ καὶ ἄλλοι.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ὁμως ἀναδεικνύεται εἰς κέντρον ἱατρικῶν σπουδῶν. Ὁ Ἐρρασίστρατος⁽²²⁾ καὶ ὁ Ἡρόφυλος⁽²³⁾ μὲ τὰς ἐρεῦνας των μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἰδρυταὶ τῆς περιγραφικῆς ἀνατομίας. Περιγράφουν τὰς θαλθίδας τῆς καρδίας, τὸν ἐγκέφαλον μὲ τὰς ἔλικας καὶ τὰς κοιλίας, τὴν παρεγκεφαλίτιδα, διαχωρίζουν τὰ κινητικὰ ἀπὸ τὰ αἰσθητικὰ νεῦρα, ἐντοπίζουν τὴν παραγωγὴν τῶν σφύξεων εἰς τὴν καρδίαν κ.τ.δ. Εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας

(6) Plummer A. Παρὰ Τρεμπέλαν Ν. Π. σ. 16.

(7) Κατὰ Λουκᾶν θ' 1-52.

(8) Κατὰ Λουκᾶν δ' 38.

(9) Κατὰ Λουκᾶν ε' 12.

(10) Κατὰ Λουκᾶν στ' 6.

(11) Πράξ. κη' 8.

(12) Κατὰ Λουκᾶν η' 29.

(13) Πράξ. γ' 2.

(14) Πράξ. θ' 33.

(15) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. ΙΖ' σ. 259.

(16) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Δ' σ. 565.

(17) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. ΚΒ' σ. 993.

(18) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Θ' σ. 147.

(19) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Γ' σ. 425.

(20) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Κ' σ. 741.

(21) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Θ' σ. 396.

(22) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Ι' 799.

(23) Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. ΙΑ' 403.

καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ διαμορφώνουν τὴν Ἱατρικὴν αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καὶ θεωροῦνται ὡς πνευματικαὶ προσωπικότητες ἀπὸ τοὺς συγχρόνους των.

Οἱ Ἑβραῖοι ἐξ ἄλλου ἀναγνωρίζουν ὅτι αἱ ἱατρικαὶ γνώσεις καὶ γενικὰ ἡ ἐπιστὴμη προέρχονται ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν καὶ τιμοῦν ἰδιαίτερος τοὺς ἰατροὺς⁽²⁴⁾. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμῶς δὲν διάκεινται εὐνοϊκὰ πρὸς τοὺς ἰατροὺς, τοὺς ὀνομάζουν περιφρονητικὰ Ἕλληνας «περιοδευτὰς»⁽²⁵⁾. Καὶ ἐνῶ καυχῶνται ὅτι ἡ Ρώμη ἔζησεν ἐπὶ 600 χρόνια χωρὶς ἰατροὺς, ἐν τούτοις οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἔχουν Ἕλληνας θεράποντας ἰατροὺς, τοὺς ὁποίους τιμοῦν ὡς φίλους καὶ εὐεργέτας των⁽²⁶⁾.

★

Δὲν εἶναι λοιπὸν περιέργων ὅτι ὁ Λουκάς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα παραμένει εἰς τοὺς Φιλίππους διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς νεοσυστάτου Ἐκκλησίας⁽²⁷⁾.

Εἶναι πιθανὸν μάλιστα νὰ προηγήται τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἔφεσον καὶ νὰ προλειαινῇ ἐκεῖ τὸ ἔδαφος.

Οἱ ἀναφερόμενοι δὲ φίλοι Ἀσιάρχαι⁽²⁸⁾ νὰ ἔχουν καλλιεργηθῆ ἀπὸ τὸν ἰατρὸν - συνεργὸν καὶ νὰ ἐκδηλώνουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Παύλου ἀπὸ τὸν συρφετὸν, ποὺ ἐξήγειραν οἱ ἀργυροκόποι τοῦ Δημητρίου. Συναντῶμεν πάλιν τὸν Λουκᾶν εἰς τοὺς Φιλίππους νὰ συνοδεύῃ τὸν Παῦλον κατευθυνόμενον πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα⁽²⁹⁾.

Ὅσα θέβαια ὁ Λουκάς ἔγραψε, τὰ προώριζε γιὰ τὸν «κράτιστον Θεόφιλον». Ἐκτοτε ὁμῶς ἔγιναν κτῆμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μελετῶνται μέχρι σήμερον. Μέσα εἰς τὰς παραβολὰς τοῦ Γ' Εὐαγγελίου πόσοι δὲν ἀναγνωρίζομεν τὸν ἑαυτὸν μας, δὲν συναισθανόμεθα

τὰ σφάλματά μας. Καὶ μόνον ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου δὲν εἶναι αὐτή, ποὺ ἐπέφερον ἀναστάτως εἰς τὸν νοῦν πολλῶν, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν εἰς τὸν ἑαυτὸν των τρώγοντας ξυλοκέρατα;⁽³⁰⁾.

Ἐὰν μιλάμε γιὰ ψυχολογίαν τοῦ θάθους καὶ ἐλέγχους τῆς συνειδήσεως δὲν θὰ πρέπει νὰ διακρίνωμεν εἰς τὰ δύο ἀδέλφια τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ καθενὸς μας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Πατέρος;⁽³¹⁾.

Ἄλλὰ καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ Σαμαρείτου⁽³¹⁾ πόσους δὲν ὠθήσεν νὰ θυσιάσουν χρόνον καὶ χρήμα γιὰ τὴν ἀνακούφισιν τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου;

Δὲν εἶναι εὐκόλον ἀλήθεια νὰ υπολογίσωμεν τί ὀφείλει ὁ πολιτισμὸς μας εἰς τὸν συγγραφέα αὐτῶν τῶν βιβλίων.

Τὸ ὑπέροχον ὁμῶς εἶναι ὅτι τὰ τελευταῖα λόγια ἐνὸς σταυρωμένου ληστοῦ καθιερώνονται ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ τὰ χεῖλη μυριάδων πιστῶν ἀνά τοὺς αἰῶνας χάρις εἰς τὴν γραφίδα τοῦ ἰατροῦ Λουκά⁽³²⁾.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ καταξιωμένος ἐπιστήμων, ὁ δραστήριος, ὁ συνοδὸς εἰς τὰ ταξείδια καὶ τὶς ταλαιπωρίες, ὁ σύντροφος τῆς φυλακῆς εἶναι ὁ ἀγαπητὸς ἰατρὸς τοῦ Παύλου⁽³³⁾.

Α. Π.
Ἱατρὸς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Καινὴ Διαθήκη.
- 2) Σοφία Σειράχ.
- 3) Γκιάλας Α.: Λουκάς ὁ ἰατρὸς, ὁ Ἀγαπητὸς — «Ἀκτίνες» 1976.
- 4) Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐλευθερουδάκη (Σύγχρονος) — Ἀθήναι.
- 5) Holzner J. «Παῦλος» [Μετάφραση Ἱερωνύμου Κοτσώνη] Ἀθήναι 1948.
- (6) Plummer A. A Critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. LUKE — Παρὰ Τρεμπέλα Ν. Π. (Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον).
- 7) Τρεμπέλας Ν. Π. Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1952.

(24) Σ. Σειράχ λη' 1-6, 12-14.

(25) Holzner J. «Παῦλος» σ. 452.

(26) Holzner J. «Παῦλος» σ. 452.

(27) Πράξ. ιζ' 40.

(28) Πράξ. ιθ' 31 — Holzner J. «Παῦλος» σ. 352.

(29) Πράξ. κ' 14.

(30) Κατὰ Λουκᾶν ιε' 11-32.

(31) Κατὰ Λουκᾶν ι' 33.

(32) Κατὰ Λουκᾶν κγ' 42.

(33) Κολ. γ' 14.

Ἐπίκαιρα

ΑΝΑΓΚΗ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ!

Διαβάσαμε ότι φίλος, με μεγάλη, θεβαίως, χαρά του, είδε να παρακολουθούν από ένωρίς τη θεία Λειτουργία σε αθηναϊκό ναό, ο έλληνικης καταγωγής Πρεσβευτής των Ἠνωμένων Πολιτειῶν στην Ἀθήνα και ἡ Κυρία σύζυγός του και μάλιστα, στην κατάλληλη στιγμή και με πολλήν εὐλάβεια, να κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἐπειδὴ παρόμοια περιστατικά ἀπὸ «ἐπωνύμους» συντοπίτες μας δυστυχῶς σπανίζουν, ἢ ἐκπληξι δυναμώνει τὴ χαρά μας· καὶ τὴν εὐχή μας τὴ σημερινὴ ἀδιαφορία, καὶ μάλιστα πολεμικὴ πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς κατὰ τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ τὴν διαδεχθοῦν ἐκδηλώσῃς πίστεως καὶ λατρείας, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ πρόσωπα αὐτά, πού ἔχουν κάποια ἡγετικὴ θέσι στὴν κοινωνία καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ τὴν ἐπηρεάζουν περισσότερο.

Ἐδῶ μάλιστα θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι καθένας ἔχει καὶ μιὰν ἡγετικὴ θέσι, σὲ κάποιον κύκλο, ὅσοδήποτε ἔστω στενό. Τὸ νὰ τὸ ἀρνηθῶμε αὐτὸ δὲν εἶναι μετριοφροσύνη, πρῶτα πρῶτα γιατί ἡ μετριοφροσύνη δὲν ἀρνεῖται πραγματικὰ περιστατικά, ἰδίως ὅταν αὐτὰ μᾶς δημιουργοῦν ὑποχρεώσεις καί, στὴν περίπτωσί μας, ἢ κά-

ποια ἡγετικὴ μας θέσι θὰ εἶναι ἀναντίρρητο πραγματικὸ περιστατικὸ —σὲ ἔσχατη ἀνάλυσι ἀπέναντι στὰ παιδιά μας, καὶ σὲ ὅλα τὰ παιδιά. Καθένας λοιπὸν ἔχει καὶ ἀνάλογο μέρος εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ κύκλου αὐτοῦ, εὐθύνη μάλιστα πού θὰ εἶναι καὶ τόσο μεγαλύτερη, ὅσο ἢ μὲ τὸν παραπάνω τρόπο συμμόρφωσι πρὸς αὐτήν, ἂν καὶ ἀκοπώτερη, θὰ εἶναι καὶ ἀποτελεσματικώτερη· πολὺ ἐπιτυχημένα ἔχει διατυπωθῆ: Δὲν διδάσκουμε οὔτε ὅ,τι ξέρουμε, οὔτε ὅ,τι θέλομε· διδάσκουμε ὅ,τι εἴμαστε...

ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΗΣ ΑΓΙΟΣ,

ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ

Πρέπει ὅμως, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, νὰ μὴ παραβλέπουμε καὶ τὶς περιπτώσεις τῆς σωστῆς συμπεριφορᾶς, ὅταν δηλαδή ἡ χριστιανικὴ πίστι ἐκδηλώνεται φανερά (μακρῶς, βέβαια, ἀπὸ ὅποιαδήποτε οἴησι — αὐτὸ δὰ μᾶς ἔλειπε!) γιατί τὸ νὰ μὴν προσέχουμε κἂν τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ θὰ ἔδειχνε πὼς εἴμαστε καὶ ἀχάριστοι!

Ἐνα τέτοιο, ἀξιάπαινο περιστατικὸ εἶχαμε καὶ τώρα τελευταία: Ὁ «Σύνδεσμος Ἀνωτάτων καὶ Ἀνωτέρων Δικαστικῶν Λειτουργῶν» ἰωργάνωσε πανηγυρικὸν ἑορτασμὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, προ-

στάτου τῶν Δικαστῶν, μὲ θεία Λειτουργία στὸν φερώνυμο Ἱερὸ Ναὸ καὶ συγκέντρωσι στὴν αἴθουσα τοῦ «Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν» καὶ κατάλληλη ὁμιλία.

Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερα σπουδαῖο, γιατί ἡ τάξι τῶν Δικαστῶν ἔχει ξεχωριστὴ σημασία γιὰ ὁλόκληρο τὸ Ἔθνος, ἀφοῦ ἄλλωστε σ' αὐτὴν προσφεύγει ἡ Πολιτεία κάθε φορά πού χρειάζεται ἀνθρώπους ὄχι μόνο μὲ τὰ κατάλληλα εἰδικὰ προσόντα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνώτερο ἦθος. Ἡ σύνδεσι λοιπὸν τῶν Δικαστῶν, ἐδῶ μάλιστα καὶ ἐντελῶς ἐκούσια καὶ αὐθόρμητα, μὲ τὴ Χριστιανικὴ πίστι ἀποτελεῖ ἓνα παρήγορο καὶ ἐνθαρρυντικὸ περιστατικόν, ἰδιαίτερα κατὰ τὴ χρονικὴ περίοδο πού διανύουμε καὶ πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίση τόσα καὶ τόσο σπουδαῖα προβλήματα.

Εἶθε νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα αὐτὸ καὶ οἱ ἄλλες κοινωνικὲς τάξεις. Τὸ χρωστοῦν αὐτὸ ὄχι μόνο στὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ καὶ στὸ κοινωνικὸ σύνολο. Καὶ εἶναι ἡ ἐξόφλησι τοῦ χρέους αὐτοῦ, ἐντελῶς ἀδάπανη!

Η ΑΙΤΙΑ

ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΔΕΙΝΩΝ ΜΑΣ!

Ἔγινε λόγος παραπάνω γιὰ τὰ προβλήματα πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίση ἡ πατρίδα μας καὶ ἔτσι ἦρθε στὸ νοῦ μας ἡ ἀνάγκη νὰ ἐνισχύσουν, γιὰ τὸν ἀγῶνα πού ἔρχεται, τὴν πνευματικὴ πανοπλία τους οἱ πιστοὶ χριστιανοί. Ἀποτελεῖ αὐτὸ μιὰν ὑποχρέωσι ὄλων μας ὄχι μόνο ἀπέναντι στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ! Γιατί ὁ Θεός, ὅπως ἄλλωστε πάντοτε, σὲ κάθε καλὸν ἀγῶνα μας, ἔτσι καὶ τώ-

ρα προμαχεῖ γιὰ μᾶς, μὲ τις ἀνεξερευνήτες δυνάμεις Του καὶ τὴν ἀνεξάντλητη φιλανθρωπία Του.

Μήπως δὲν τὸ εἶδαμε αὐτὸ καὶ τώρα τελευταία, ὀλοφάνερα; Οἱ ἀντίθεες παρατάξεις, καὶ μὲ τὴ δική μας, βέβαια, τῶν πιστῶν(!), ἐπικουρία, ἦταν φανερό ὅτι ἐπικρατοῦσαν. Τότε ὅμως ἡ ἀπὸ Θεοῦ θαυματουργικὴ ἐπέμβασι ἔλλαξε ξαφνικὰ τὸ σκηνικὸ τῆς μάχης. Ποιὸ ἦταν τὸ πρόβλημα; Τὸ ὅτι ἡ ἀθεία, ἡ διαφθορά, ἡ ἀνηθικότητα μὲ τὴ στενώτερη καὶ τὴν εὐρύτερη ἔννοια, «εἶχεν ἀποπτύσει πάντα χαλινόν», πού ἔλεγαν οἱ παλαιοί, καὶ τὴ θρασυτήτά της δὲν τὴν ἔκρυβε στὴ σκιά καὶ τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ τὴν ἐκήρυττε «ἀπὸ τῶν δωμάτων». Ἄλλὰ ὅπως οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἔτσι καὶ οἱ ἠθικοὶ καὶ πνευματικοὶ—ἴσως καὶ ἀκόμη περισσότερο— ἀπὸ καταβολῆς κόσμου φανεροὶ σὲ κάθε συνείδησι, ἀλλὰ καὶ ἀδέκαστοι, κι αὐτὸ ἀπὸ ἀληθινὴ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, παρουσίασαν τὸ θεραπευτικὸ ἀντίδοτο τῆς φεβρώτερης ἀπ' ὄλες τις ἀρρώστειες, δηλαδή τῆς κάθε μορφῆς ἀνηθικότητας, καὶ τὸ ἀντίδοτο αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τίς ad hoc ἐκπαιδευτικὲς τιμωρίες πού ἐκδηλώθηκαν τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀλλεπάλληλα.

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅλοι τὸ ὅτι χάρι στὴν ἀπὸ Θεοῦ βοήθεια ἢ ψυχικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασι τῆς κοινωνίας μας ἔχει καλύτερέφει σημαντικὰ καὶ ὅτι ἄρα θὰ εἴμαστε ὑπεύθυνοι, ὅλοι ἀνεξαιρέτως ὅσοι στὸν πνευματικὸ πόλεμο «δυνάμεθα θαστάζειν ὄπλα», ἂν δὲν ἐπωφεληθοῦμε ἀπὸ τὴ βελτίωσι αὐτῆ, γιὰ νὰ δείξουμε στοὺς συνανθρώπους μας τὴν πραγματικὴ αἰτία πού φθάσαμε ὡς τὸν γκρεμὸ, στὸ «μὴ περαιτέρω», τόσο ὥστε νὰ νοιώθουμε τὸν κίν-

δυνα να πνιγοῦμε ὅλοι μέσα στην ἠθικὴ βρωμιὰ καὶ ν' ἀποζητᾶμε ὅλοι καὶ νὰ φωνάζουμε γιὰ κᾶθαρσι. Ἡ πραγματικὴ αἰτία δὲν εἶναι ὑλική, ἀλλὰ πνευματικὴ, τὸ ὅτι ἡ κοινωνία μας ἀντιμάχεται τὸν Θεὸ καὶ κάθε χριστιανικὴ διδασκαλία. Ἄν δὲν τὸ καταλάβουμε αὐτό, ἂν δὲν μετανοήσουμε, ν' ἀλλάξουμε τακτικὴ, δὲν πρόκειται «νὰ ἰδοῦμε Θεοῦ πρόσωπο»!

Ἄλλὰ πῶς θὰ τὸ καταλάβουν αὐτοὶ ὅσοι τὸ χεριάζονται, ἂν δὲν τοὺς

τὸ ποῦμε ὅσοι τὸ ἔχουμε δοκιμάσει; Φθάνουμε ἔτσι στὴ δική μας τὴν εὐθύνη, ποὺ εἶναι τὸ εὐτυχισμένο τέρμα κάθε ἔρευνάς μας ποὺ ἀποβλέπει στὸ καλὸ τῶν ἄλλων —καὶ ἡ ἀπόδειξι τῆς γνησιότητάς της. Κι ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ κοινωνικὲς συνθήκες, χάρι στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ποὺ πολλὲς συνειδήσεις ἔχει μαλακώσει, δὲν εἶναι ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ σημαντικὰ καλύτερες. Χρέος μας λοιπὸν νὰ μὴν ἀφήσουμε ἀχρησιμοποίητὴ τὴ βοήθεια αὐτή.

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΚΟΝΤΑ ΣΟΥ

Κοντά Σου τὸ σκοτάδι φῶς θὰ γίνεῖ
κι ὁ πυρετός, τ' ἄγχος, ὁ τάραχος γαλήνη.
Σὲ σκοτεινὰ μέρη ἄνηθ' ἀνθίσουν.
Καὶ θὰ ῥθουν γλυκοκέλαϊδα πουλιὰ νὰ κελαϊδήσουν.

★ ★ ★

Κοντά Σου ἡ ψυχὴ ἀνοίγει νέα φτερά.
Κοντά Σου ὄλα γίνονται ὠραῖα.
Τοὺς πόνους Σὺπραῖνεῖς.
Καὶ χαρᾶς μέρη γίνονται
οἱ τόποι τῶν δεινῶν καὶ τῆς ὀδύνης.

★ ★ ★

Κοντά Σου
δὲν ἀστράφτει, δὲ βροντᾶ,
δὲν οὐρλιᾶνε καταιγίδες.
Ἄλα λουσιμένα εἶναι στὸ φῶς, σὲ χρυσακτίδες.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΚΟΡΟΪΔΙΑ

— Ρέ Λίλο, δώσε μου και μένα, ρέ!.. Τό θράδυ πού θά 'ρθη ὁ Μίμης θά μοῦ φέρη και θά σ' τή δώσω...

— Παράτα με, και τή θρίσκω τώρα, ρέ μάπα, ἀπάντησε ὁ Λίλος, με κλειστά μάτια — και τέζαρε περισσότερο τις ποδάρες του πάνω στην ἀπλωμένη χάμω πατανία.

— 'Εσύ, ρέ Μπίλη; Δανεικιά, ρέ! Δέν ἀντέχω ἄλλο...

Και πραγματικά δέν ἀντεχε. Λύσσαγε ὀλοένα ἀπό μέσα του. Κόρωνε στά σωθικά του ἡ φωτιά. Σέ λίγο — τό 'νωθε νά 'ρχεται — θά τὸν ἔπιανε τό ντελίριο, μιὰ νά χτυπιέται χάμω και μιὰ νά κουβαριάζεται ὅσο γίνεται πιό μαζευτός — ζουριασμένα ὄλα μαζί, κεφάλι, κορμί, χεροπόδαρα, ἕνας πατικώμενος μπόγος πού πονάει.

Ὁ Μπίλης, ὅμως, οὔτε πού κουνήθηκε. Συνέχισε νά γουργουρίζη, ἀνασκελαμένος.

Δυὸ ἄλλοι κι ἡ Φάνυ ἦτανε κι αὐτοὶ χαρμάνηδες. Τό πολύ, θά τοῦ κάνανε παρέα, σέ λίγο, σάν θά χτυπιότανε στό πάτωμα.

“Ενας ἀπόμενε, ὁ «ἔμπορας», πού περιμένε νά τοῦ φέρη «πράμα» ἡ Ντόλυ. 'Ἄλλ' αὐτὸς δέν φούμαιρνε ποτέ και τὰ 'χε πάντα τετρακόσια. Δέν τὸν ἔνοιαζαν παρὰ τὰ λεφτά.

Τό 'βλεπε ὁ Σῶτος, ἀπό πουθενά δέν εἶχε ἐλπίδα. Κι ὅμως, τὸν ἔτρωγαν ὀλοένα τὰ σωθικά του, μέχρι πού νά σαγκώση τὰ κρέατά του.

'Απὸ ἀπελπισία σηκώθηκε πάνω και ψαχούλευε ὅτι μικροπράματα εἶχαν ἀκουμπήσει στίς γωνίες οἱ φίλοι τοῦ «κοινόβιου».

Αὐτὸ ἐκεῖ, τὸ διπλωμένο δεματάκι;... Μήπως;...

Ξέσκισε τὸ χαρτί, ξεδιπλώνοντάς το. Μά, τίποτε — κάτι κάλτσες ἦτανε...

“Ετσι καθὼς εἶχε μείνει στοῦ χέρι του τὸ τυπωμένο χαρτί, ἀπὸ συνήθεια τὸ κύτταξε. Κάποιο θρησκευτικὸ περιοδικὸ θά 'ταν, γιατί τὸ μάτι του ἔπεσε σέ λόγια ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο: «'Εκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν...».

Τοῦ 'ρθε μιὰ ἰδέα: Νά παράσταινε τὸν παπᾶ και νά 'μελνε, γιὰ κοροϊδία, τὸ Εὐαγγέλιο. Ξέρεις; Μπορεῖ ὁ «ἔμπορας», ὁ «καθοδηγητής», νά ἐνθουσιάζοταν και νά τὸν ἐδάνειζε.

Σήκωσε ἀπὸ χάμω ἕνα σκουρο χράμι, μισοτραβώντας το κάτω ἀπὸ τὸν μαστουρωμένο Μπίλη και διπλώθηκε μ' αὐτὸ — τὸ ράσο — τύλιξε στοργυλά, γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι του, μιὰ ἐφημερίδα, γιὰ καλυμαύκι, κράτησε ψηλά τὸ τυπωμένο χαρτί κι ἄρχισε, ὅσο γινόταν πιό κωμικά, τὰ ψάλσιμο, ὄλο μὲ τὴ μύτη και πηδώντας ἀπὸ παράγραφο σέ παράγραφο:

“Ἀνθρωπὸς τις εἶχε δύο υἱούς... οὐς... οὐς...

... Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιθάλλον μέρος τῆς οὐσίας, και διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον... ο... ο... ον...

... και ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώ... ω... ω... τως.

'Εδῶ ὅμως ἡ φωνή του ἔπαψε νά 'ναι κοροϊδευτική. “Ετσι κι αὐτός...

Διαβάζει παρακάτω:

«... και αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι.

... και ἐπεθύμει γεμίσει τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἦσθιον οἱ χοῖροι και οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ».

Μά, τί ἔπαθε; Τώρα πιά δέν ἀναγνωρίζει τὴ φωνή του. Πάει νά τὴν κἀνη ἀστεία κι ἀπ' τὸ στόμα του θγαίνει σὰ λυγμός.

Τὸ τυπωμένο ὅμως χαρτί τὸν τραβάει ἀκόμα. Κι αὐτὸς ἀγωνίζεται νὰ ξεπεράσῃ τούτῃ τὴν ἀναπάντεχῃ συγκίνῃσι:

«Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν εἶπε...».

Μπᾶ, δὲν γίνεταί! Τὸ κλάμα θὰ ξεμπουκάρῃ.

Μιά πελευταία προσπάθεια, νὰ φτάσῃ ὡς τὸ τέλος:

«Ἀναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ ἐρῶ αὐτῷ· Πάτερ ἡμερτον...».

Κλαίει ὅμως τώρα γοερά, ξεσπάει

ἐδῶ ἀνεμπόδιστα πιά. Τρέχουν τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια του.

Καὶ μὲ μιᾶς πετάει ἀπὸ πάνω του τὸ χράμι καὶ τὴν παλιοεφημερίδα καὶ τρέχει ἔξω, φεύγει, τρέχει, ἐνῶ τὰ χέρια του κρατᾶνε σὰν θησαυρὸ τὸ χαρτί μὲ τὸ τυπωμένο Εὐαγγέλιο.

Γιατὶ τὴν ξέρει καὶ τὴ θυμᾶται καὶ τὴ συνέχεια. Καὶ ἀκόμη, ξέρει πὼς ἡ συνέχεια αὐτῆ, ἴδια κι ἀπαράλλαχτη, τὸν περιμένει, λίγα μόλις τετράγωνα παρακάτω...

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Ν. ΠΟΘΟΣ
(ΚΛΩΝΑΡΗΣ)

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροῖδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρ. 50. Ἐτησίαι συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 500, ἐξωτερικοῦ δολ. 15. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 1989

ΕΚΔΟΣΕΙΣ « Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ »

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκὸς» κυκλοφόρησαν:

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση, συμπληρωμένη
καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητῆ.

Εἶναι ἡ μεγαλόπνευστη ποιητικὴ σύνθεση ποῦ γράφει μὲ στίχους τὴν ἱστορία τοῦ ἔπους τοῦ '40 καὶ τὴν κατοπινὴ ἱστορία, πρὸ πάντων ὅμως ἐκφράζει τοὺς ὄραματισμοὺς τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄραματισμοὺς τοῦ Ἔθνους καὶ ὅλων μας γιὰ τὸν ἐρχομὸ ἑνὸς κόσμου εἰρήνης, ἀδελφοσύνης, ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀγάπης.

★

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Συλλογὴ ποιημάτων ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ ποιητῆ.

Εἶναι μιὰ ὀλοκληρωμένη σειρά τῆς πορείας του, ἀπὸ τὰ πρῶτα θέματα τῆς ἀνάλαφρης νιότης μέχρι τὰ σταθερὰ τῶν μεστωμένων χρόνων καὶ μέχρι λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ κλείσιμο τῆς αὐλαίας.

★

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἄλλη μιὰ συλλογὴ ποιημάτων
ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ ποιητῆ.

Ἐδῶ στρέφει τὸ βλέμμα του στὸ ἄδυτο τῆς ὑπαρξῆς του. Μᾶς ἀνοίγει πτυχῆς ἐσώτατες τοῦ ψυχικοῦ του ἀγῶνα καὶ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῆς ἀνοδικῆς του πορείας.

Ἐκδόσεις «Ἡ ΔΑΜΑΣΚΟΣ» ὁδὸς Καρύτση ἀριθ. 14,
105 61 Ἀθήνα. Τηλ. 32.21.283

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα στά γραφεῖα
τῶν «Ἀκτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α' 500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ 200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β' 500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α' 500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β' 500	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ 250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (για κορίτσια από 16 ἐτῶν καί ἄνω) 800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ 250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ 100	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ 250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ 400	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ 250
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β' ἔκδοσις) 250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 250
	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ 300
	ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α'. 800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων» 32 35 023
